

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра теоретичної психології

**ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ
ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ**

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

освітнього ступеня «бакалавр»

Маргарити ГРИЩЕНКО

4 курсу денної форми навчання

спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Психологія»

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент

Ольга УГРИН

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент

Олександра КУЗЬО

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

« 1 » травня 2023 р., протокол № 11

завідувач кафедри теоретичної психології

доктор психологічних наук, професор

_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

Львів

2023

АНОТАЦІЯ

ГРИЩЕНКО Маргарита Олексіївна. Дослідження національної ідентичності в умовах військового часу

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню національної ідентичності у період військового часу. У роботі аналізується національна ідентичність як фактор згуртування під час війни. Також розглядається національна ідентичність як приналежність до цілого та її вплив на сприйняття подій людиною під час військового стану.

У праці проведено емпіричне дослідження серед молоді за допомогою таких методик, як: «Типи етнічної ідентичності» (Солдатова Г.У., Рижова С.В.), «Хто я?» (М. Куна і Т. Макпартленда), «Особистісна готовність до змін» (автори: Роднік, Хезер, Голд та Хал; адаптація: Бажанова Н.А., Бардієр Г.Л.), «Короткий п'ятифакторний опитувальник особистості TIPI (TIPI-UKR) в адаптації (М. Кліманської, І.Галецької), BASICPh.

В процесі дослідження було проведено аналіз отриманих даних, кореляційний аналіз, кластерний аналіз даних та аналіз методики «Хто я?». За допомогою аналізу отриманих результатів було виявлено, що найбільш вираженою є позитивна етнічна ідентичність, а найменш вираженими є етніцизм. Було виявлено зв'язок між типами етнічної ідентичності та особистісними якостями. Ще було проаналізовано та виділено два типи людей від їхнього ставлення до національної ідентичності, а саме: позитивний націоналізм та космополітизм. Також виявлено переважаючі ролі, які окреслюють національну ідентичність респондентів такі, як: громадянин, громадянка, патріот, патріотка, націоналіст, націоналістка, русофоб.

Ключові слова: національна ідентичність, типи національної ідентичності, особистісні якості, копінг стратегії, соціальні ролі, позитивний націоналізм, космополітизм, військовий час.

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент Олександра КУЗЬО.

ANNOTATION

HRYSHCENKO Marharyta Oleksiiivna. Study of national identity in wartime conditions

The qualification work is devoted to the study of national identity during the wartime period. The work analyzes national identity as a factor of unity during the war. National identity as belonging to a whole and its influence on people's perception of events during martial law is also considered.

The work conducted an empirical study among young people using such methods as: "Types of ethnic identity" (Soldatova G.U., Ryzhova S.V.), "Who am I?" (by M. Kuhn and T. McPartland), "Personal Readiness for Change" (authors: Rodnik, Heather, Gold and Hal; adaptation: N.A. Bazhanova, G.L. Bardier), " Short five-factor TIPI

personality questionnaire (TIPI-UKR) in adaptation (M. Klimanska, I. Galetska), BASICPh.

In the process of the research, the analysis of the received data, correlation analysis, cluster analysis of data and analysis of the methodology "Who am I?" were carried out. . Through the analysis of the obtained results, it was found that positive ethnic identity is the most pronounced, and ethnonihilism is the least pronounced. A connection between types of ethnic identity and personal qualities was revealed. Two types of people were also analyzed and distinguished from their attitude to national identity, namely: positive nationalism and cosmopolitanism. Predominant roles that outline the national identity of the respondents were also identified, such as: citizen, citizen, patriot, patriot, nationalist, russophobe.

Key words: national identity, types of national identity, personal qualities, coping strategies, social roles, positive nationalism, cosmopolitanism, wartime.

Reviewer: candidate of psychological sciences, associate professor Oleksandra KUZYO.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ I. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЗГУРТУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	8
1.1. Національна ідентичність як приналежність до цілого.....	8
1.2. Вплив національної ідентичності на сприйняття подій людиною під час війни.....	17
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	25
2.1. Характеристика вибірки, методик дослідження.....	25
2.2. Аналіз отриманих результатів.....	32
2.3. Кореляційний аналіз даних.....	41
2.4. Кластерний аналіз даних.....	45
2.5. Аналіз методики « Хто Я».....	48
Висновки до 2 розділу	53
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	58
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження

Національна ідентичність є продуктом розвитку сучасного націоналізму. З часів Французької революції сучасний націоналізм є не лише ідеологією, а й політичним і соціальним рухом, заснованим на цій ідеології. Найпрямішим політичним продуктом сучасного націоналізму є національна держава. Будь-яка сучасна національна держава включає два важливі аспекти. Одним є система нації-держави, а іншим є національна ідентичність мешканців на території держави. Культурна ідентичність як прояв соціальних атрибутів людей також є важливим середовищем, що впливає на ідентичність особи та етнічні групи.

Іншим аспектом національної ідентичності є культурна однорідність, або почуття гордості за свою культуру, національність і спільне походження з співгромадянами.

Дослідженням національної ідентичності займалися в рамках оригінальної концепції консолідаційної моделі. Особливості національної ідентичності висвітлені в дослідженнях : Тр. Хогга, Тайфел Г. і Тернер Дж., Бланк Т., Таджфел А., Андерсен М. і Гедетофт Д.

Особливо цінними для морального духу жителів країни, у якій йде війна, є соціальні зв'язки, які будуються, першочергово у цей момент завдяки спільній національній ідентичності. Спілкування з людьми твоєї національності під час війни створює певну опору та надає багато прикладів людей, які живуть довкола окремо взятої людини, але справляються із труднощами легше і дають поштовх до перегляду свого сприйняття.

Якщо говорити про спільну національну ідентичність у контексті російсько-української війни, активна фаза якої розпочалась 24 лютого 2022 року, то можемо визначити, що власне національна ідентичність сприяє тому, що люди починають відчувати себе єдиними та згуртованішими, ніж будь-коли раніше.

Саме тому, актуальність даної роботи обґрунтована сучасними реаліями військового часу та прагненням проаналізувати поведінку, сприйняття людей на психологічному рівні, а також виявити фактори, які можуть на це впливати, здебільшого у контексті національної ідентичності.

Мета дослідження: дослідити національну ідентичність в умовах військового стану.

Завдання дослідження:

1. теоретично проаналізувати основні аспекти такого явища як національна ідентичність;

2. описати вплив національної ідентичності на самовідчуття людини під час війни;

3. провести емпіричне дослідження та проаналізувати отримані результати

Об'єкт дослідження: національна ідентичність

Предмет дослідження: прояви національна ідентичності у сучасної молоді

Гіпотеза дослідження:

1. Ймовірно, що для досліджуваної групи характерними будуть позитивна етнічна ідентичність, пристрасність, винахідливість, оптимізм, впевненість, дружелюбність, добросовісність, відкритість новому досвіду, віра, цінності, уява, розум.

2. Ймовірно, що існує взаємозв'язок між типами етнічної ідентичності (етнонігілізмом, позитивною етнічною ідентичністю, етнофанатизмом) та особистісними якостями особистості

У роботі використано комплекс теоретичних й емпіричних методів, що відповідають змісту досліджуваної проблематики.

Для досягнення мети і розв'язання окреслених завдань було застосовано загальнонаукові методи теоретичного дослідження: теоретичний аналіз та систематизація наукових літературних джерел; аналіз теоретичних питань з метою з'ясування базових понять визначеної проблеми, аналіз наукової психологічної літератури з питання національної ідентичності під час війни.

Також емпіричні: спостереження; опитування:

1. «Типи етнічної ідентичності» (Солдатова Г.У., Рижова С.В.) ;
2. «Хто я ?» (М. Куна і Т. Макпартленда);
3. «Особистісна готовність до змін» (автори: Роднік, Хезер, Голд та Хал; адаптація: Бажанова Н.А., Бардієр Г.Л.);
4. « Короткий п'ятифакторний опитувальник особистості TIPI (TIPI-UKR) в адаптації (М. Кліманської, І.Галецької);
5. BASICPh.

методи математико-статистичної обробки даних описова статистика, кореляційний аналіз (лінійна кореляція Пірсона), кластерний аналіз. Здійснювались з використанням програми SPSS 26.

База дослідження: емпіричне дослідження проводилося у першій декаді лютого 2023 року, у вигляді Google форми. В опитуванні прийняло участь 77 досліджуваних віком від 18 до 40 років.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: теорія соціальної ідентичності (Дж. Хогга), концептуалізація національної ідентичності щодо теорії (Г. Теджфела та Дж. Тернера), дослідження ідентичності (З. Фрейд, Е. Еріксон).

Теоретичне значення дослідження полягає розширенні та поглибленні уявлень про національну ідентичність під час війни.

Практичне значення дослідження. Отримані результати емпіричного дослідження показують, як війна впливає на формування національної ідентичності, які риси при цьому важливі і який тип ідентичності зараз домінує. Результати дослідження і зроблені висновки можуть бути застосовані у розробці програми формування національної ідентичності серед дітей та молоді, з метою психоедукації у роботі психологів та викладачів вищих навчальних закладів

Структура та обсяг роботи: Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ І. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЗГУРТУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

1.1. Національна ідентичність як приналежність до цілого

Потреба спілкуватися з іншими людьми і належати до них є одним з основних людських потреб і мотиваторів. Задоволення цієї потреби призводить до відчуття причетності та особистої участі в соціальній системі та фізичному чи культурному середовищі. Поступове залучення до різних соціальних систем і широкого спектру культурних і фізичних середовищ відображається в різних специфічних відчуттях приналежності. Почуття приналежності до країни стосується рівня суспільства. Це почуття є частиною національної ідентичності і виражається в стратегіях акультурації [19]. Теоретичний аналіз виявив складність почуття приналежності до країни.

Загальне визначення почуття приналежності відноситься до «досвіду особистої участі в системі або середовищі, так що люди відчують себе невід'ємною частиною цієї системи або середовища» [25]. Одночасно з індивідуальною залученістю у стосунки сприйняття іншими формує основу для відчуття приналежності та досвіду інтеграції в системі та середовища [18]. Втручання щодо соціальної приналежності підтвердило посилення почуття приналежності у студентів, які сумнівалися в їх прийнятті. Обидва — залученість і прийняття — відображають позитивні стосунки з іншими людьми та становлять взаємовідносний компонент почуття причетності.

З ширшої точки зору соціальної ідентичності, почуття приналежності відображає психологічну приналежність до групи на різних рівнях соціальних систем і є одним із компонентів соціальної ідентичності (наприклад, самокатегоризація, дослідження, цінності). Це почуття також називають афективною відданістю, підкреслюючи прихильність до групи, взаємозалежність людей [28], їхню солідарність і почуття спільно з членами групи. На національному рівні почуття приналежності відображає психологічну

приналежність до країни або прихильність до неї. Ці зв'язки сприяють національній ідентифікації і солідарності [21].

Вітчизняні та зарубіжні вчені (Зіммель, Мід, Кулі) сформували певний консенсус щодо розуміння культурної ідентичності, як фактору національної ідентичності. По-перше, з макроперспективи культурна ідентичність складається з двох частин: ідентичності нації, до якої вона належить, тобто ідентичності нації та ідентичності країни, до якої вона належить, тобто національної ідентичності. По-друге, з мікроперспективи культурна ідентичність має багатовимірний характер, який містить внутрішні психологічні процеси, такі як ставлення, пізнання та емоції до певних груп. Незалежно від кута, під яким дослідник визначає культурну ідентичність, побудова культурної ідентичності буде реалізована на психологічному рівні особистості. Це процес, за допомогою якого індивід конструює себе в соціальному середовищі та як втілення соціального значення індивіда в групі. Ми також вважаємо, що культурна ідентичність існує як на соціальному, так і на індивідуальному рівні. Це процес соціальної адаптації індивіда в різних ситуаціях і групах, який здійснює культурне ставлення, прийняття рішень і самопозиціонування[43].

Відповідно до Тр. Хогга [26], у теорії соціальної ідентичності існують два взаємопов'язані психологічні процеси, а саме ідентифікація та класифікація. Коли індивід класифікує себе як члена групи, він потім визначає характеристики, поведінку та норми своєї групи, які відрізняють його від інших груп. Крім того, люди будуть класифікувати себе та інших, враховуючи їхню соціальну групу, щоб відрізнити свою внутрішню групу від чужої. Такі явища матимуть негативний вплив, оскільки культурна різноманітність може спричинити конфлікти, тому соціальної інтеграції буде важко досягти [24]. Однак цю умову можна вирішити шляхом посилення культурного інтелекту (CQ). Отт визначає CQ як здатність індивіда ефективно працювати в культурно різноманітному середовищі. У своїх дослідженнях ресторанного бізнесу виявляє, що високий CQ має позитивні стосунки з командою обміну знаннями та командою інновацій. Тоді Чароенсукмонгкол у своїх дослідженнях бортпровідників також довів, що CQ пов'язаний із конфліктом у стосунках у команді та довірою між командами

[22]. З двох наведених вище досліджень можна зробити висновок, що високий CQ може сформувати соціальну цілісність і співпрацю між людьми з різними соціальними ідентичностями.

Соціальна ідентичність сама по собі є частиною самоконцепції, яка походить від приналежності до соціальних груп, у ширшому контексті вона включає націю.

Виходячи з думки Тайфел Г. і Тернер Дж. [29], можна зрозуміти, що національна ідентичність може бути використана для опису суб'єктивного ставлення людини до своєї нації.

Поняття національної ідентичності містить припущення про загальне сприйняття або значення людини про хто він/вона як частина або громадянин країни. Така картина зростає і розвивається соціально і розглядається як явище, зумовлене історичними та культурними факторами. Національна ідентичність має тенденцію демонструвати стабільність.

Під національною ідентичністю ми розуміємо суб'єктивне почуття і одночасно об'єктивну якість ідентичності індивіда з нацією, виявлення цілісності індивідуального «Я», сумісне з вірою індивіда в тотожність того чи іншого образу світу і людини[42].

Бланк Т. [4] використовує термін національна ідентифікація, щоб описати інтенсивність почуттів до однієї нації або інтенсивність близькості. Національна ідентифікація розглядається як важливий фактор для стабільності країни у збереженні її політичної форми та кордонів, хоча немає чіткого вимірювання цієї стабільності. Проте вчений зазначає, що низька суб'єктивна ідентифікація між окремими особами та націями може призвести до політичної нестабільності з фатальними наслідками, такими як відокремлення Чехословаччини та розпад багатонаціональної системи за часів Радянського Союзу.

З точки зору психології розвитку, розвиток ідентичності починається в підлітковому віці і продовжується в дорослому віці, де люди мають ширший діапазон досліджень. Через засоби комунікації з соціальними агентами особистісне становлення приводить людину до розуміння й усвідомлення

соціальної ідентичності, у тому числі національної. Зростання усвідомлення ідентичності є початковим формулюванням, яке реконструюється та переформулюється протягом життєвого циклу. Зі зростанням соціальної ідентичності людина буде чуйною до свого оточення. Дослідження в Сполучених Штатах та інших постіндустріальних суспільствах показують, що люди на стадії дорослішання прагнуть продемонструвати прихильність набору цілей, цінностей і вірувань своєї нації, що стає для них ресурсом протидії аномії та відсутності колективу. підтримка.

Теоретично, процес ідентифікації особистості в нації починається з інтерналізації важливих елементів, які характеризують націю, таких як спільні цінності, переконання, надії чи ідеали [8]. Коли це стане частиною особистості людини, це вплине на особистість людини. У цьому стані людина виступає не лише як особистість, а й як частина нації. На їхні погляди на світ також впливатимуть елементи національної ідентичності, які були прийняті. Кілька досліджень показали, що висока національна ідентичність заохочує громадянську участь у Сполучених Штатах. Громадянське залучення до вирішення різноманітних соціальних проблем є, безумовно, позитивним моментом для стійкості та розвитку країни. В інших дослідженнях також було доведено, що сильна національна ідентичність позитивно впливає на політичну довіру [2]. Політична довіра є необхідною умовою ефективного управління. Політичний хаос, як на рівні уряду, так і на горизонтальному рівні, є показником аномії, яка потенційно може знищити націю.

Національна ідентичність визначається як прихильність до власної національної групи та почуття приналежності. Національна ідентичність, яка вкоренилася в результаті безперервного процесу розповсюдження, сприятиме національній гордості та, зрештою, сприятиме створенню ефективного уряду, дотриманню податкового законодавства та підтримці протекціонізму та процесів розвитку. Людей, які мають почуття приналежності, легко зворушать їхні почуття, коли вони мають справу з важливими державними символами. Люди зазвичай поведуться таким чином, коли вони бачать прапор або слухають національний гімн, вони відчувають гордість, що ще більше зміцнює сильне

почуття єдності. У крайньому випадку це почуття іноді спонукає людей до нерозумних героїчних вчинків [17].

Концептуалізація національної ідентичності посиляється на психологічний підхід, що ґрунтується на теорії Таджфела А., яка тлумачить її як відчуття приналежності до групи як місце, де можна позбутися почуття власності та прихильності.

Відтак, автори поділяють національну ідентичність на чотири аспекти:

1. національна гордість, яка включає почуття приналежності до нації та відчуття великої цінності всіх елементів, пов'язаних з нацією.

2. виключна національна приналежність або націоналізм, який відзначається підкресленням почуття єдності та єдності, щоб відрізнити його від людей з інших націй.

3. національна відданість включає вірність нації, яка виходить за рамки особистих інтересів.

4. космополітизм, який є проявом відсутності національної прихильності в будь-якій формі та почуття гуманності, яке ґрунтується не на національній рівності, а є загальнолюдським.

Пояснення щодо чотирьох аспектів національної ідентичності прийшло до висновку, що космополітизм не є невід'ємною частиною самої національної ідентичності. Четвертий аспект не дає жодної інформації про те, наскільки сильна національна ідентичність людини. Космополітизм зосереджується на перспективі моральних проблем і справедливості за межами держави та громадянства [16]. Це плутають із поняттям національної ідентичності. Тому космополітизм не включено як аспект вимірювання національної ідентичності в індонезійському контексті.

Важливість встановлення нової національної ідентичності була підсумована фразою *E Pluribus Unum* (один з багатьох), яка була розміщена на печатці Сполучених Штатів у 1776 році та на багатьох монетах і банкнотах нової американської валюти. У 1858 році Авраам Лінкольн у своїй промові резюмував

занепокоєння тим, що неможливо створити національну ідентичність: «Дім, розділений сам проти себе, не може встояти».

Дослідники вважають, що прихильність до групи пов'язана з необхідністю соціальної підтримки та зниження тривожності. Існує безліч позитивних результатів, пов'язаних із сильною та стабільною національною ідентичністю, включаючи підвищення самооцінки, покращення психічного здоров'я, зниження можливості виникнення девіантної поведінки та вищі академічні досягнення. Але з іншого боку, дослідження національної ідентичності може призвести до вразливості та негативних наслідків, таких як депресія. Це пов'язано з чутливістю людини до дискримінації та національних конфліктів, тобто до негативних сторін національної приналежності[37].

Сьогодні нам знову потрібно зосередитися на нашій національній ідентичності, яка визнає, що всі люди створені рівними та заслуговують на основні права, визначені в наших установчих документах. Головним у цих цінностях є прагнення до добробуту всіх громадян, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу, віку, релігії чи етнічної приналежності[34].

Когнітивний аспект ідентифікації включає два компоненти: самокатегоризацію та важливість, яку індивіди надають своїй ідентифікації з колективом. Фактичний акт категоризації — тобто визнання колективу, членом якого є індивід, а в нашому випадку — нації — є елементарно необхідною умовою формування ідентифікації індивіда з конкретною нацією[44]. Відповідно до теорії самокатегоризації, люди мають автоматичну тенденцію класифікувати людей, включаючи себе, за подібними ознаками. Це віднесення ситуативно залежить, оскільки даний соціальний контекст визначає помітність критеріїв, за якими вони здійснюють соціальну категоризацію. Категоризація призводить до певного ступеня деперсоналізації, так що я сприймається в термінах ідентичності групи, до якої особистість належить, а не в термінах особистої ідентичності[32].

Дослідження націоналізму зосереджено на використанні ярликів для визначення приналежності індивідів до колективу, а також на визначенні етнонаціональної ідентичності суспільства та держави. Насправді було

запропоновано самовіднесення до нації це перше визнання дитиною макросоціальної групи. Інші дослідження показали, наскільки складною та/або нестійкою може бути категоризація, наприклад, коли немає відповідності між національною та громадянською ідентичністю або як наслідок політичної мобілізації та розвитку соціально-політичної реальності[33].

Приклади останнього явища можна побачити серед етнонаціональних меншин у межах національних держав, які намагаються визначити свою ідентичність, наприклад, баски та каталонці в Іспанії або франкомовні у Квебеку; в націях, які об'єднані в рамках федеративних держав або сподіваються демонтувати федеративну структуру, як, наприклад, у колишній Югославії та Радянському Союзі; і в державах, які бажають зберегти свою етнонаціональну ідентичність перед обличчям викликів, які ставлять меншини, як в Македонії, Німеччині та Голландії[31].

Другим когнітивним аспектом національної ідентифікації є ступінь важливості, яку люди надають своїй приналежності до нації. Ашмор та ін. показали, що теорії тотожності займаються двома поняттями щодо важливості. Перший називається явною, або «психологічною центральністю», яка відноситься до свідомої оцінки індивідами важливості (центральності) свого членства в колективі. Це стосується важливості цього членства та його актуальності для рішень окремих осіб.

По-друге, це імпліцитна важливість, яку Страйкер назвав видатністю. Відповідно до теорії Страйкера, ідентичності людей організовані ієрархічно відповідно до їхнього ступеня видатності, який визначається як імовірність того, що індивіди будуть діяти відповідно до очікувань, закладених у конкретну роль ідентичності. Оцінка важливості в обох цих сенсах з'являється в дослідженнях, які вивчали ступінь ідентифікації людей зі своєю етнічною та національною групою.

Другий компонент, за яким досліджується ідентифікація індивідів із колективом, стосується ступеня їхньої емоційної прихильності до колективу.

Це виражається через почуття любові, відданості, турботи чи турботи. Коли індивіди відчують себе частиною колективу, вони також часто розвивають емоційну прихильність до нього. У випадку національної ідентичності це зазвичай називають «патріотизмом» або «націоналізмом».

До зазначив, що більшість досліджень, які впливають із теорії самокатегоризації, як правило, ігнорують цей компонент. Проте оригінальна робота Таджфела про соціальну ідентичність посилялася на емоційний компонент цього типу ідентифікації, стверджуючи, що соціальні категорії, які виникають через когнітивний процес категоризації, не є нейтральними, а радше мають емоційне значення.

Емоційний компонент ідентифікації також поширений в опитувальниках, які висвітлюють ідентифікацію людей з етнічним або національним колективом, до якого вони належать[30].

Проте слід зазначити, що емоційна прив'язаність не обов'язково пов'язана з гордістю. Члени колективу можуть відчувати прихильність, що виражається в турботі та любові, але можуть не відчувати великої гордості через різні причини, такі як відсутність досягнень, минулі вчинки або домінована політика. Роза повідомила про широке опитування про національну гордість, яке виявило, що в Сполучених Штатах 96% громадян відчують почуття гордості за країну, Ірландії 91%, Мексики 88%, Великобританії 86%, Іспанії 83% і Федеративної Республіки Німеччина 59%. Він завершив своє дослідження словами, що «патріотизм є нормою в кожній опитаній країні»

Розвиток національної ідентичності починається в підлітковому віці, але описується як процес формування ідентичності в часі, обумовлений поєднанням досвіду і дій індивіда, що включає отримання знань, розуміння, а також почуття приналежності до національної групи. На кожній стадії розвитку індивід стикається з певною кризою. У підлітковому віці пошук та формування ідентичності є критично важливими завданнями. Ця стадія зрештою призводить до стійкого самовідчуття[37].

Коли люди відчують приналежність за допомогою самокатегоризації як членів групи, а потім усвідомлюють, що їхні товариші-члени поділяють ту саму ідентифікацію, їхній світ змінюється. Вони не тільки стають членами певного колективу, але й розвинена колективна ідентичність впливає на їхнє мислення, почуття, функціонування, дії, виробництво, творчість тощо. Ці процеси відбуваються не у вакуумі, а в контексті соціального світу, в якому вони живуть.

Контекст передбачає багатосарові умови різного типу, обсягу, якості, в яких діють індивіди та колективи. Можна почати деконструкцію контексту з найширшого змісту й обговорити глобальні умови, що впливають на колективи. У сучасну епоху загально визнано, що глобальні політичні, демографічні, економічні та культурні умови впливають на колективну ідентичність. Взявши лише два приклади величезного переміщення людей з однієї держави в іншу або спроби створення транснаціональних утворень, ми можемо виявити їхній вплив на обидва рівні національної ідентичності — рівень індивідуальної ідентифікації з колективом і макрорівень колективної ідентичності. з обома його стовпами. Нещодавно, як конкретний приклад, виявили, що глобалізація, зростаючий взаємозв'язок людей у всьому світі, зміцнює космополітичне ставлення, послаблюючи актуальність етнічної приналежності, місцевості та нації як джерел ідентифікації. Тобто це розширює межі групи, до якої люди сприймають свою належність. Цей процес має вплинути на колективну ідентичність з її двома основами.

Також було вивчено вплив сім'ї на становлення особистості. Певні аспекти виховання дітей, такі як расова соціалізація молоді, впливають на формування національної ідентичності. Дослідження показали, що чим ближче підлітки почувалися до своїх батьків, тим більше вони повідомляли про почуття зв'язку зі своєю національною групою.

Національна ідентичність, таким чином, є специфічним «винаходом» сучасності, і її значущість пов'язана з підтриманням почуття прихильності до соціальної групи та появою відчуття надійності та впевненості.

На більш конкретному локальному рівні, безсумнівно, топографічний і метеорологічний контекст, у якому живуть колективи, впливає на обидва рівні ідентичності: рівень ідентифікації та рівень колективної ідентичності[37].

Але ми хотіли б дещо розширити дискусію про соціетально-культурний контекст. Ми вважаємо, що цей контекст багатосаровий, наповнений продуктами матеріальної та нематеріальної природи, які мають великий вплив на ідентичність, структуру, процеси та діяльність колективу. Верхній окремий шар складається з культурного контексту соціальних груп. Цей культурний контекст створюється роками, формується сукупним досвідом кожного колективу. Він включає такі продукти, як матеріальні та нематеріальні символи, сценарії, звички, правила, розповіді, концепції та знання, що стосуються групи та інших соціальних категорій. Разом ці продукти представляють спільний зміст, який забезпечує сенс і правила практики для членів суспільства. Вони служать основним будівельним блоком для побудови колективної ідентичності.

Таким чином, колективна ідентичність є потужним соціальним механізмом для створення соціальної реальності та пояснення соціального функціонування колективів та їх зміни. Тому концепція колективної ідентичності заслуговує на позиціонування як одну з центральних концепцій у соціальних науках, зокрема в соціальній психології, і соціологи повинні інвестувати багато подальших досліджень, щоб розширити її розуміння[30].

1.2. Вплив національної ідентичності на сприйняття подій людиною під час війни

Почуття національної ідентичності ніколи не буває сильнішим, ніж коли країни воюють одна з одною, перебувають під неминучою загрозою війни або пам'ятають про війну. Культурні досягнення можуть збудити національну гордість, а спортивні змагання можуть викликати національні емоції незабутніми способами, але саме війна, перспектива війни та пам'ять про війну

традиційно формували та визначали колективні національні почуття та почуття власної свідомості. сприймати як основу національної ідентичності[41].

У багатьох відношеннях найпереконливішим з усіх пояснень майже повного зникнення міжнародної війни в сучасну епоху є третє: пояснення «миру через ідеї» — всеосяжна зміна ставлення громадськості та еліти до легітимності чи прийнятності війни як знаряддя державного управління. Те, що колись вважалося неминучим супутнім фактором міжнародних відносин, тепер, після майже невимовних масштабів смертей і руйнувань у двох світових війнах, у яких звичайні цивільні особи ставали мішенями та страждали набагато більше, ніж у попередні століття, майже повсюдно сприймається як щось, чого слід уникати практично будь-якою ціною.

Зі становленням незалежної держави українська ідентичність почала набувати помітності та зміщуватися в бік громадянського змісту, а її етнокультурна основа поступово набувала елементів, які радянський режим пригнічував як «націоналістичні». Проте помітність і особливо зміст цієї ідентичності були серйозно заперечені, відображаючи не лише успадковані відмінності між окремими групами населення, але й нові розбіжності, насаджені політичними та культурними елітами, деякі з яких пропагували раніше пригнічувану версію, а інші дотримувалися одна успадкована з радянських часів.

Національна ідентичність щодня визначається та передається через процес політичної соціалізації через мистецтво, ЗМІ, освіту та сім'ю. Насправді процес уявлення про національну ідентичність є настільки звичним явищем, що багато вчених зазначають, що національна ідентичність часто непомітно присутня, маючи як даність або банальний характер [3]. Однак бувають моменти, коли національна ідентичність стає більш помітною.

Ніщо не викликає більш переконливого націоналістичного дискурсу та гострої потреби у визначенні чи захисті національної ідентичності, ніж міжнародний конфлікт чи війна [20]. Дійсно, під такою загрозою, стверджують Андерсен М. і Гедетофт Д. сильна національна ідентичність зрештою спонукає її членів до самопожертви, до готовності померти за неї.

Саму війну часто аналізують з точки зору її геополітичних функцій, а риторика, яка зазвичай супроводжує збройний конфлікт, часто аналізують з точки зору її здатності легітимізувати війну [7]. Іноді війну розглядають як засіб самолегітимації окремого лідера. Кілька антропологів і психологів визнали, що війна чи інші форми насильства виконують внутрішні функції для окремого учасника.

Підтвердження групової ідентичності передбачає внутрішнє відображення позитивних групових цінностей, які не передбачають порівняння чи переваги над іншими групами. Було виявлено, що роздуми про позитивні групові цінності таким чином підвищують і зміцнюють індивідуально сприйману гідність групової ідентичності. Завдяки цьому посиленому почуттю цілісності люди звільняються від захисних, орієнтованих на групу суджень, які б вони в іншому випадку брали участь, щоб захистити свої групи, коли стикаються з інформацією про міжгрупову взаємодію. Це дозволяє мати більш збалансоване, неупереджене ставлення до інших груп [15].

Завдяки превентивному психологічному буферу позитивної гідності внутрішньої групи, який забезпечується підтвердженням ідентичності, було виявлено, що NIA (програма фізичної підготовки розуму/тіла) зменшує упередженість внутрішньої групи та натомість посилює ставлення до інших і просоціальне ставлення [6]. Таким чином я припускаю, що NIA може посилити визнання податливості групи, ще більше заохочуючи готовність до мирної взаємодії з людьми в інших країнах. Оскільки NIA виводить індивідів з їхньої вужчої сутності та дозволяє ширшу перспективу, яка враховує перспективу іншого, я пропоную переконання в податливості як один із типів ставлення до інших, яке визнає, що природа зовнішньої групи може бути гнучкою, а не фіксованою. Переконання в піддатливості є просоціальними, оскільки вони дозволяють сприймати перспективу іншого, тобто усувають індивідів від помилки атрибуції та активізують ідею, що минулі вчинки сторонньої групи, які раніше вважалися фіксованими та негативними, могли бути мотивовані ситуацією, а не зла, незмінна вдача[39].

Згідно з цією логікою, підтвердження рівня групової ідентичності, найбільш релевантного міжгруповому контексту, має бути найбільш ефективним. Існуючі дослідження підтвердили це, виявивши, що підтвердження групової ідентичності позитивно впливає на групові відносини. Однак нещодавні дослідження показали неоднозначні результати, повідомляючи, що самоствердження, але не групове ствердження, є корисним для пом'якшення оборонних установок від імені своєї групи [22].

Декілька наявних досліджень приписують сприяння поширенню почуття загальної спільності через спільну ідентичність, яка занурює існуючі субідентичності як спосіб міжгрупового миру [1]. Однак доцільність і доцільність цього аргументу сумнівні, особливо в контексті міжнародного конфлікту. По-перше, ми живемо в епоху сильних і помітних націоналізмів, і ідея досягнення міжнародного миру шляхом розмивання існуючих національних ідентичностей є неправдоподібною, навіть з урахуванням сил глобалізації, транснаціональних рухів і спроб інтегрувати країни в регіональну організацію [12]. По-друге, спроби применшити існуючу ідентичність можуть мати зворотний результат. Національні ідентичності зазвичай соціалізовані та глибоко вкорінені у свідомості членів, і спонукання людей відмовитися від ідентичностей, які часто пов'язані з сім'єю чи спадщиною, або змінити їх, може коштувати дорого з точки зору труднощів, часу та ризику[40].

Як зазначає ізраїльський історик Юваль Ной Харарі у своїй книзі «Сапієнс: Коротка історія людства» 2011 року, якщо населення колективно змінює свою думку щодо країни або зникає само собою – наприклад, через війну, голод чи міграцію – його нація також зникає. «Вони існують інакше, ніж такі фізичні явища, як радіоактивність, — пише він, — але їхній вплив на світ все одно може бути величезним». Він пояснює, що, як і країни, багато найважливіших сил історії виникають у цій формі, як-от закон і гроші.

Чим сильніша національна ідентичність країни – яка в широкому сенсі визначається як почуття приналежності населення до країни та довіра до її політичної системи – тим легше їй продовжувати. Тоді патріотизм накладається

на вершину, якщо люди відчують почуття гордості за те, що є частиною цього клубу.

Можливо, найшвидшим шляхом до почуття причетності є зовнішня загроза [20].

Національна ідентичність, будучи абстрактною, потребує елементу відчутності, щоб поширюватися та вважатися достовірною. Війна як подія надає відчутності уявній спільноті, зрештою перетворюючись на свідчення національної ідентичності. Війна стає частиною колективної пам'яті нації та дає відчуття спільного національного досвіду. Перемоги у війні є частиною національної гордості, надають національній ідентичності переваги над іншими. Втрати у війні та людська ціна війни дають нове життя нації в пошуках мети своєї втрати. Мученики стають безсмертними героями, на яких варто дивитися, щоб знайти національну силу та єдність. Ернест Ренан вважає, що сама нація визначається її минулими ескападами, перемогами та втратами. Він вважає, що національна єдність безпосередньо пов'язана з національними стражданнями, які пережила нація, і вважає минулу славу найкращим соціальним надбанням [14].

Війни, які ведуть нації, стають частиною їхньої національної ідентичності. Простір для арбітражного розгляду суперечок у разі триваючих війн стає все вузким, оскільки країни скептично ставляться до переговорів зі своїми національними ідентифікаторами. Таким чином, переговори під час війни загрожують нації, оскільки розмивають її відповідну національну ідентичність. Це більш помітно у випадку сторони, що програла, оскільки будь-який компроміс розглядається як зрада загиблих. Війни мають тенденцію до продовження, щоб надати сенсу жертвам полеглих і в надії помститися за них незаперечною перемогою. Сторона-переможець надає почуття гордості війні, що ще більше відштовхує будь-яку форму переговорів. Отже, війна і вона стає національним ідентифікатором, дає війні власне життя, увічнюючи безперервність.

В Україні мова, етнічна приналежність та історична пам'ять довго роз'єднували країну з моменту здобуття нею незалежності в 1991 році. До цього дня українці продовжують мати справу з багатьма дискурсами, що викликають розбіжності, які створюють напругу в громадах і іноді призводять до локальних конфліктів. Крім того, протягом восьми років після окупації Криму, Донецької та Луганської областей було мало можливостей для залучення місцевого громадянського суспільства до процесів діалогу та надання простору для обговорення та визнання складності української ідентичності. Відсутність взаємодії та комунікації на різних рівнях стала суттєвим джерелом розширення політичного, економічного, соціального, культурного та ментального розриву між урядовими та непідконтрольними уряду територіями.

Проте, незважаючи на постійний неспокій, українці готові продовжувати боротьбу. Ідентичність відіграє значну роль як мотиватор. З початком повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року Україна стала не лише центром геополітичного конфлікту, а й місцем, де на карту поставлені загальнолюдські цінності, такі як демократія, права людини та верховенство права. Звірства в Бучі та Ірпіні, постійні напади на цивільне населення та задокументовані військові злочини на щойно звільнених територіях надають війні яскравого елемента національної ідентичності. Українці борються за виживання як нація.

Зараз в Україні відбуваються процеси пробудження спільної національної ідентичності, прийняття нових маркерів ідентичності та розуміння того, що вся спільнота перебуває в процесі переосмислення себе та своєї приналежності. Як сказав один респондент: «Відразу після початку війни я відчув, що відчуваю себе 100% українцем. Я відчув бажання встати і боротися за нашу незалежність. Вже немає сумнівів, українці ми чи ні. Ми всі є. Наша ідентичність проявилась і розквітла».

Надзвичайний рівень солідарності українців як у країні, так і за її межами демонструє єдність, яку українці всюди мають у відчутті нової, сильної національної ідентичності. І прикладів тому безліч: жінка в Херсоні, яка таємно керувала партизанським рухом, ризикуючи бути викритою та підданою

тортурам; молоді люди, які доставляють гуманітарну допомогу та виконують функції негайного реагування на окупованих територіях, не маючи зовнішньої підтримки чи захисту; жінки-біженки, які організують масові мітинги по всьому світу.

Водночас помітне зниження ставлення до історичних та геополітичних орієнтацій доповнює ці значні зрушення. Українці завжди відчували себе розділеними географічними лініями – Схід-Захід – або якою мовою вони говорять – російською чи українською. Але тепер історична пам'ять про приналежність до Радянського Союзу та його спадок перестала бути просто реєстром подій і постатей, які виступають маркерами «ми-вони». Він став набором символів конкретних цінностей та ідеалів.

Війна – це довгий і важкий шлях, рух від байдужості до дії. Він впливає, формує та змінює ідентичності; однак українське прагнення до незалежності завжди керувало українським суспільством. Кінцевою метою є не безконфліктне суспільство, а грамотне розв'язання конфліктів у громадах і поза ними. Війна підкреслила, що важливо знайти спільну мову, засновану на позитивних цінностях в екосистемі різноманітних українських ідентичностей, щоб сформувався стійкий мир між самими українцями [11].

Висновок до розділу 1

Національні ідентичність – це здатність особою розуміти та ідентифікувати себе із членами своєї нації та із традиціями, звичаями, звичками та особливостями свого народу.

Під час війни національна ідентичність відіграє ще більш значущу роль. Представники одного народу, яких пов'язує спільна мова, культура, цінності, постають сильнішим та згуртованішим суспільством, якому легше протистояти ворогу.

Зараз в Україні відбувається ще один етап становлення української національної ідентичності через війну, яку розпочала росія у лютому 2022 року.

До війни українці були більш роділеними: за географічними особливостями, за мовою, за політичними переконаннями, але війна змусила всіх стати по одну сторону фронту.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

2.1. Характеристика вибірки, методик дослідження

У дослідженні взяло участь 77 осіб віком від 18 до 40 років, з них 56 осіб жіночої статі, 20 - чоловічої та 1 особа іншої статі (див.рис.2.1).

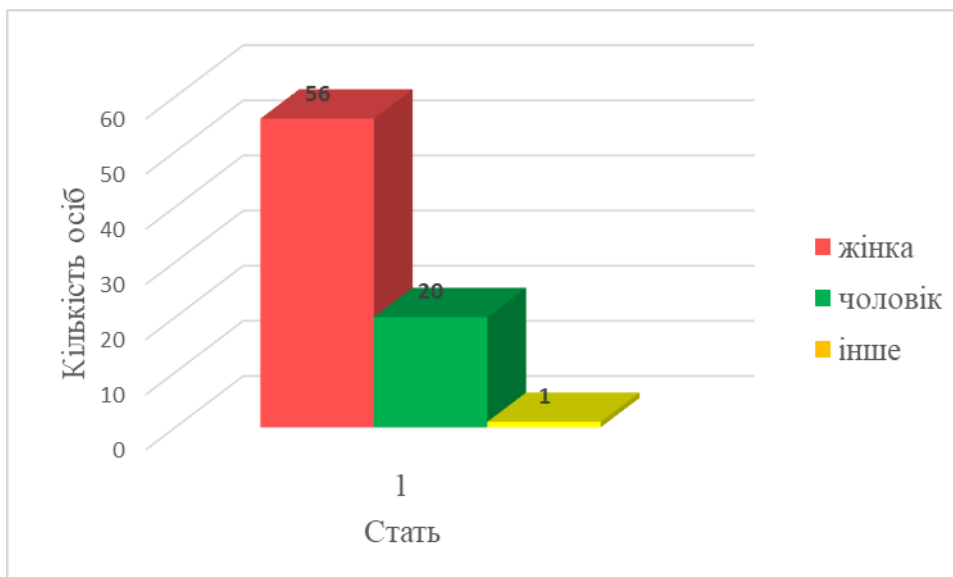

Рис 2.1. Кількість досліджуваних за статтю

У психологічному дослідженні було використано такі методики, як:

- 1.«Типи етнічної ідентичності» (Солдатова Г.У., Риждова С.В.)
2. «Хто я ?» (М. Куна і Т. Макпартленда);
3. «Особистісна готовність до змін» (автори: Роднік, Хезер, Голд та Хал; адаптація: Бажанова Н.А., Бардієр Г.Л.);
4. « Короткий п'ятифакторний опитувальник особистості ТІРІ (ТІРІ-UKR) в адаптації (М. Кліманської, І.Галецької);
5. BASICPh (див. Додаток А).

Для того, аби діагностувати етнічну самосвідомість та її трансформації в умовах міжетнічної напруженості у дослідженнях була запропонована методика визначення типу ідентичності Солдатова Г.У та Риждова С.В. Ця методика складається з 30 тверджень та включає в себе такі шкали, як:

1. Етніцизм;
2. Етнічна індиферентність;
3. Норма (позитивна етнічна ідентичність);

4. Етноегоїзм;
5. Етноізоляційність;
6. Етнофанатизм.

Респондентам необхідно оцінити кожне висловлення цифрою, яка відповідає його думці, де:

1. – згідний;
2. – швидше згідний;
3. – швидше згідний, ніж ні;
4. – швидше не згідний;
5. – не згідний.

При обчисленні шкал за відповіді учасників нараховуються відповідні бали. Результати цієї методики інтерпретуються наступним чином:

1. – тенденція відсутня;
- 1 – 4. – низький показник;
- 5 – 8. – знижений показник;
- 9 – 12. – середній показник;
- 13 – 16. – підвищений показник;
- 17 – 20. – високий показник.

Наступною нами була використана методика «Хто я?» з метою визначення установок респондентів про себе.

Процедура обстеження. Тест являє собою просту процедуру роботи з випробуванням, яким пропонується 20 разів відповісти в письмовій формі на запитання "Хто я?" На виконання тесту дається 12 хв. Обробка відповідей за методикою "Хто я?" включає в себе кількісний і якісний аналіз отриманих даних.

Матеріал : . Аркуш паперу, що містить інструкцію.

Інструкція: "Нижче на сторінці ви бачите 20 пронумерованих порожніх лінійок. Будьте ласкаві, напишіть на кожній з них відповідь на просте запитання "Хто я?" Напишіть просто 20 різних відповідей на це питання. Відповідайте так, як ніби ви відповідаєте самому собі, а не комусь іншому. Розташовуйте відповіді

в тому порядку, в якому вони приходять вам в голову. чи не дбайте про їх логічності або важливості. Пишіть швидко, оскільки ваш час обмежений " .

Обробка результатів. Обробка відповідей здійснюється методом контент-аналізу. Всі відповіді тесту відносяться до однієї з двох категорій: об'єктивне або суб'єктивне згадка. Об'єктивними згадками вважаються ті характеристики, які пов'язані з віднесенням себе до конвенціональних групам або класам, чії кордони і умови членства знають всі. Характеристики себе, пов'язані з групами, класами, рисами, станами або будь-якими іншими моментами, які для їх з'ясування вимагають вказівки самого респондента, або для цього необхідно співвіднесення його з іншими людьми, відносяться до суб'єктивних згадками. Прикладами першої категорії є такі самохарактеристики, як "студент", "дівчина", "чоловік", "християнин", "уродженець міста", "дочка", "старший дитина", "вивчає рекламу", тобто твердження, що відносяться до об'єктивно визначеним статусам і класам. Прикладами суб'єктивних категорій є такі, як "щасливий", "втомлений", "дуже хороший студент", "занадто товстий", "хороша дружина", "цікава" [12].

Для визначення готовності респондентів до змін застосовано методіку «Особистісна готовність до змін», яка складається з 35 тверджень на які має відповісти респондент цифрою, де 1 – максимально не відповідає думці особи, а 6 – максимально відповідає . Дана методіка дає нам можливість діагностувати такі шкали, як:

- Пристрасність - розуміється як енергійність, невтомність, підвищений життєвий тонус;
- Винахідливість - розглядається як вміння знаходити вихід зі складних ситуацій, звертатися до нових джерел для вирішення нових проблем;
- Оптимізм - це великі надії, віра в успіх, небажання орієнтуватися на найгірший розвиток подій, прагнення фіксуватися нема на проблемах, а на можливостях їх вирішення;
- Сміливість, підприємливість - трактується як тяга до нового, невідомого, відмова від випробуваного і надійного;

- Адаптивність - передбачає вміння змінювати свої плани і рішення, перебудовуватися в нових ситуаціях, не наполягати на своєму, якщо ситуація цього вимагає;
- Впевненість - заснована на вірі в себе, в свої достоїнства і в свої сили, в те, що все можливо, варто тільки захотіти;
- Толерантність до двозначності - спирається на спокійне ставлення до відсутності ясних відповідей, самовладання в ситуаціях, коли неясна суть того, що відбувається або неясний результат справи, коли не визначені цілі та очікування, коли розпочату справу залишається незавершеним [13].

Стандартизація методики показала, що сума менше 21 балів за кожною шкалою свідчить про низький рівень розвитку вимірюваного властивості. Середній рівень розвитку властивості (оптимальний варіант) знаходиться в діапазоні від 22 до 26 балів. Понад 27 балів оцінюється як високий рівень розвитку вимірюваного властивості [13].

Також у нашому емпіричному дослідженні застосовано й п'ятифакторний опитувальник особистості ТІРІ в адаптації М. Кліманської, І.Галецької, що складається з 10 тверджень на які досліджуванні повинні відповісти цифрою, де 1- абсолютно не згоден, а 7- абсолютно згоден. Дана методика дає нам можливість виявити і виміряти глибинні психологічні риси особи. Ця методика включає в себе такі шкали, як:

- Екстраверсія – (інтроверсія) визначає схильність до соціальної взаємодії, енергійність, активність, а також переживання позитивних емоцій. Високий рівень екстраверсії свідчить про активність, оптимізм, товариськість і балакучість, схильність до гри, пошук активності, низький – про сором'язливість, песимістичність, надання переваги бути самотнім, уникнення соціальних активностей.
- Дружелюбність - стосується вираженості у людини чутливості та зацікавленості щодо інших, альтруїстичних, дружніх та емпатійних якостей на противагу відсутності довіри та прагнення співпраці, нездатності до співчуття і схильності до конкурентного ставлення.

Високий рівень дружелюбності свідчить про готовність до співчуття, лагідність, скромність та прихильність до інших і готовність допомогти, низький – про егоцентризм, конкурентність, сухість та жорсткість у стосунках з іншими людьми.

- Добросовісність - стосується мотивації та наполегливості у ставленні людини до цілей та дій. Високий рівень свідчить про відповідальність, розсудливість та надійність, водночас трудоголізм, схильність підтримувати порядок і перфекціонізм. Низький рівень добросовісності трактують як недостатню конкретизацію життєвих цілей та мотивацію досягнень, водночас схильність до гедонізму, імпульсивності у прийнятті рішень, а також спонтанності у діях.
- Емоційна стабільність - (vs нейротизм) стосується здатності до емоційної адаптації, долаття стресу, врівноваженості та саморегуляції у разі переживання негативних емоцій, зокрема страху, гніву, провини, незадоволення, розгубленості тощо. Високий рівень емоційної стабільності свідчить про здатність контролювати і долати стрес, не відчуваючи напруги, дратівливості чи страху, низький – про високий нейротизм, меншу здатність емоційної саморегуляції, схильність до занепокоєння, сором'язливості та розгубленості у присутності інших, переживання страху і напруги.
- Відкритість новому досвіду - стосується пізнавальної цікавості та толерантності до нового, схильності до пошуку, водночас позитивної оцінки нового життєвого досвіду. Висока відкритість досвіду свідчить про наявність жвавого інтересу до усього, креативність, розвиненість уяви, нетрадиційність, водночас незалежність суджень. Низька відкритість до досвіду означає консервативність, надання переваги традиційним цінностям, прагматичність інтересів та недовіру до нового [8].

Обробка результатів:

Заповнення опитувальника потребує близько хвилини часу. Кожен із пунктів оцінюється за 7-бальною шкалою від 1 (абсолютно не згоден) до 7 (абсолютно згоден). Пункти, позначені *, рахують з інверсією [8].

“Ключ”

1. Екстраверсія: 1, 6*
2. Дружелюбність: 2*, 7
3. Добросовісність: 3, 8*
4. Емоційна стабільність: 4*, 9
5. Відкритість новому досвіду: 5, 10*

Разом з цим, цікавим вважаємо дослідити ті копінг- стратегії, які зараз найчастіше використовують респонденти в час російсько-української війни. Для цього ми використали методику BASIC Ph. Вона складається з 36 тверджень, які особи мають оцінити від 1 до 6, де:

- 1 – я дуже рідко користуюся цим, щоб впоратися з ситуацією;
- 2 – я іноді користуюся цим, щоб впоратися з ситуацією;
- 3 – я періодично користуюся цим, щоб впоратися з ситуацією;
- 4 – я часто користуюся цим, щоб впоратися з ситуацією;
- 5 – я майже завжди користуюся цим, щоб впоратися з ситуацією;
- 6 – я завжди користуюся цим, щоб впоратися з ситуацією.

Дана методика дає можливість нам побачити завдяки чому досліджувані долають стрес та кризові ситуації. BASICPh включає в себе такі шкали, як:

- В 1 – Віра - філософія життя, вірування та моральні цінності. Цей спосіб подолання кризи базується на вірі (в Бога, в людей, в диво чи в самого/саму себе, у свою місію). Це система переконань, цінностей та смислів, потреба в самореалізації та самовираженні. Вірування можуть бути не тільки релігійні, але й політичні тощо. Важливий сам факт наявності віри.
- А 2 – Емоції - почуття, емоції. Афективна стратегія проявляється через емоції: плач, сміх, розмову з кимось про свої переживання. Цей спосіб подолання кризи вимагає, насамперед, виявлення різних почуттів та їх

ідентифікацію. Далі слідує спроба висловити розпізнані почуття прийнятними для людини способами: словесно, письмово (в оповіданні чи в листі); без слів – в танці, малюнку, в музиці, в драмі. Можна записувати в щоденник свої почуття чи малювати їх.

- S 3 – Соціум, стосунки - приналежність, родина, друзі. Даному способу подолання кризи властиве прагнення до спілкування. Можна звертатися за підтримкою до сім'ї, друзів чи психологів. Можна допомагати іншим постраждалим, занурюватися у волонтерську роботу. Тобто, важлива соціальна включеність: прагнення бути серед людей, почувати себе частиною системи, організації і т.п. Отримати від інших людей підтвердження, що ти живий/жива, чимось корисний/корисна, можеш на щось впливати.
- I 4 – Уява - творчість, гра уяви, інтуїція. Цей спосіб подолання кризи базується на творчих здібностях. Завдяки уяві можна мріяти, імпровізувати, уявляти собі майбутнє, розвивати інтуїцію, змінюватися, шукати розраду у світі гри та фантазії. Практикувати рукоділля, гончарство тощо. Фантазія допомагає відволіктися від жорстокої реальності, проявити почуття гумору; знайти креативне рішення актуальних проблем.
- C 5 – Розум - знання, логіка, реальність, думки. Спосіб подолання кризи через актуалізацію ментальних здібностей, вміння логічно та критично мислити, оцінювати ситуацію, пізнавати нові ідеї, планувати, навчатися, збирати інформацію, аналізувати проблеми та раціонально вирішувати їх. Когнітивна стратегія передбачає аналітичну роботу, складання списків чи планів.
- Ph 6 – Тіло, фізична діяльність - фізична, чуттєва модальність та діяльність. Спосіб подолання кризи через концентрацію на фізичній діяльності тіла. Цей спосіб пов'язаний зі здатністю відчувати себе завдяки органам чуття. Передбачає фізичну активність: спорт, фізична

праця, медитація, прогулянки на природі, походи в гори і т.д. Також, отримання задоволення (релаксу) через їжу [5].

Отже, методологічна складова та характеристика вибірки дозволяють нам досліджувати національну ідентичність в умовах військового часу.

2.2. Аналіз отриманих результатів

Результати описової статистики дозволяють нам говорити про середнє значення прояву типів етнічної ідентичності (див. табл. 2.1 та рис. 2.2) (див. ДОДАТОК Б).

Таблиця 2.1

Описова статистика прояву типів етнічної ідентичності

Показники	Мінімум	Максимум	М	S. D
Етніонігілізм	0.00	16.00	3,75	3,53
Етнічна індиферентність	2.00	16.00	10,24	3,22
Норма(позитивна етнічна ідентичність)	8.00	20.00	16,05	2,91
Етноогоїзм	0.00	16.00	7,00	4,24
Етноізоляційність	0.00	14.00	6,24	3,30
Етнофанатизм	0.00	16.00	8,53	3,64

Відтак, досліджувані демонструють високі показники за шкалою «норма (позитивна етнічна ідентичність)» ($M=16,05$; $S.D =2,91$), що свідчить про баланс позитивного ставлення до власного народу та до інших народів. Взагалі даний результат можна вважати нормою, бо коли особа толерантна до своєї та іншої етнічної групи , то це дає нам можливість розглядати їх , як умову самостійності та стабільного існування, а з іншого боку – як умову мирної міжкультурної взаємодії.

Найменш характерним для наших респондентів є шкала «етніонігілізм»($M=3,75$; $S.D=3,53$), що свідчить про низький рівень спрямованості на відхід від

власної національної групи й пошуку іншої групи для ідентифікації. Тобто, в досліджуваних не сформована гіпоідентичність, що дає можливість називати їх прихильниками своєї групи та ідентифікуватись з учасниками цієї групи. Що стосується цієї шкали, то ми можемо яскраво простежити, як під час повномасштабного вторгнення проявляється патріотизм в українців та, як перебуваючи за кордоном вони ідентифікують та пишуться своєю національністю.

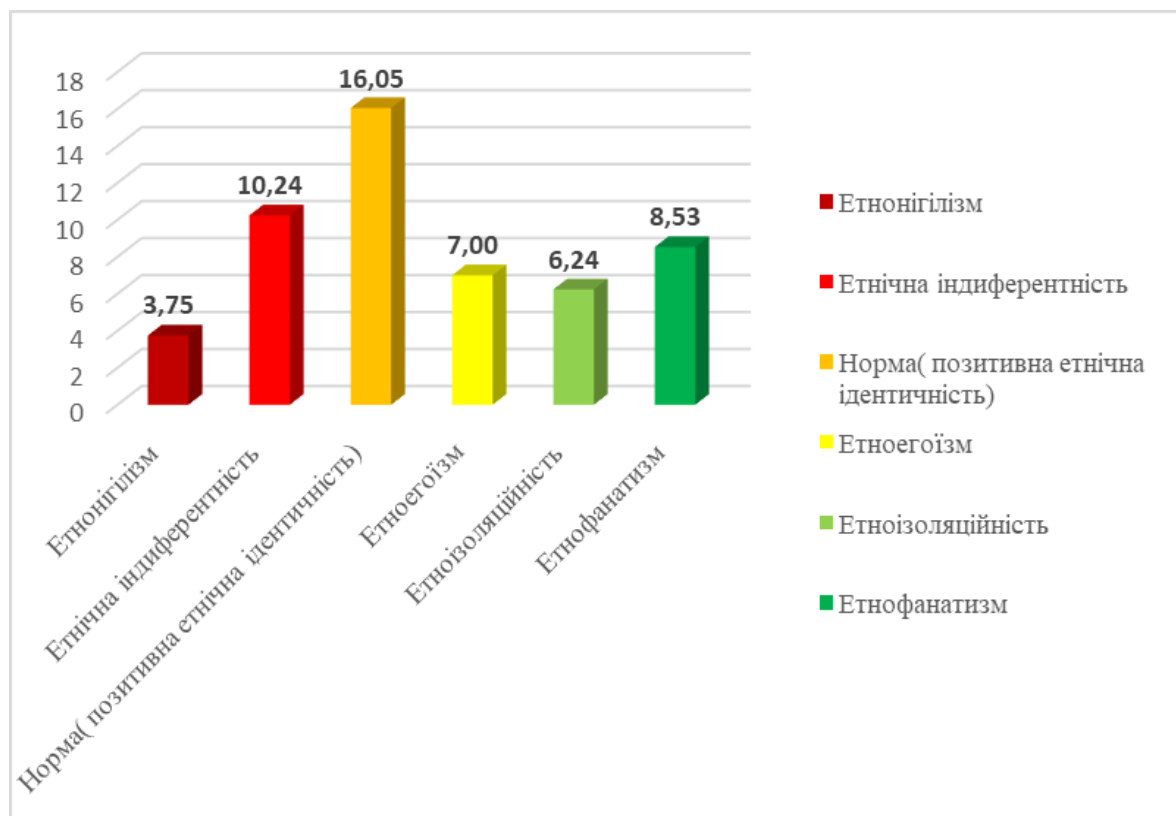

Рис. 2.2. Середні значення прояву типів етнічної ідентичності

Наступними аналізуватимемо результати методики «Особистісна готовність до змін» (див. табл. 2.2 та рис.2.3).

Описова статистика особистісної готовності до змін

Показники	Мінімум	Максимум	М	S.D
Пристрасність	5,00	28,00	18,55	4,50
Винахідливість	8,00	30,00	19,89	4,14
Оптимізм	5,00	26,00	17,22	4,21
Сміливість, підприємливість	5,00	28,00	13,57	4,54
Адаптивність	5,00	24,00	14,63	3,94
Впевненість	9,00	28,00	19,58	4,42
Толерантність до двозначності	5,00	24,00	12,54	4,00

Результати описової статистики свідчать про те, що в досліджуваних яскраво виражений високий рівень по таких шкалах, як:

- Пристрасність (M=18,55; S.D=4,50), що свідчить про наявність в респондентів енергійності, невтомності та підвищений життєвий тонус. Як доказ цьому ми можемо спостерігати, як завзято люди донатять та долучаються, поширюють в своїх соціальних мережах пости зі зборами, завдяки чому вони швидко закриваються.
- Винахідливість (M=19,89 ; S.D=4,14), що характеризує досліджуваних, як таких, що вміють знаходити вихід з складних ситуацій та здатні розглядати якісь нові джерела, щоб вирішити проблеми з якими до того не стикалися. Наприклад, ми можемо згадати, коли вимикали світло, як люди знаходили способи це долати. Коли придумали, як за допомогою повербенка мати доступ до інтернету, за допомогою газової плити розігрівали та готували їжу, як почали виготовляти з підручних матеріалів окопні свічки для наших захисників.
- Оптимізм (M=17,22 ; S.D=4,21), що проявляється у осіб, як віра в щось хороше, надія на краще в них наявне бажання акцентувати свою увагу не на проблема, а на можливостях і способах їх вирішення. Ми можемо яскраво побачити, як не зважаючи на те, що повномасштабна війна триває більше року, а віра людей на перемогу не похитнулася, а з кожним новим днем зростає, що ніякі інформаційні атаки ворога та прильоти в мирні місця не можуть її змінити.

- Впевненість ($M=19,58$; $SD=4,42$), що характеризує наших респондентів таких, які вірять в себе та свої сили. Тобто наші досліджувані знають чого вони хочуть, як це реалізувати і найголовніше вони мають для цього внутрішню енергію та мотивацію.

Що стосується шкал, які найменш виражені, то сюди можна віднести такі, як:

- Сміливість, підприємливість ($M=13,57$; $S.D=4,54$), що свідчить про низький рівень тяги у досліджуваних до нового, невідомого. Тобто наші респонденти надають перевагу тому, що вони вже випробували та вважають надійним.
- Толерантність до двозначності ($M=12,54$; $S.D=4,00$), тобто наших досліджуваних не влаштовує, коли вони ставлять якісь питання, а люди не дають чіткої та конкретної відповіді, коли їм пропонують якісь справу, а вона для них незрозуміла або коли немає визначеної цілі

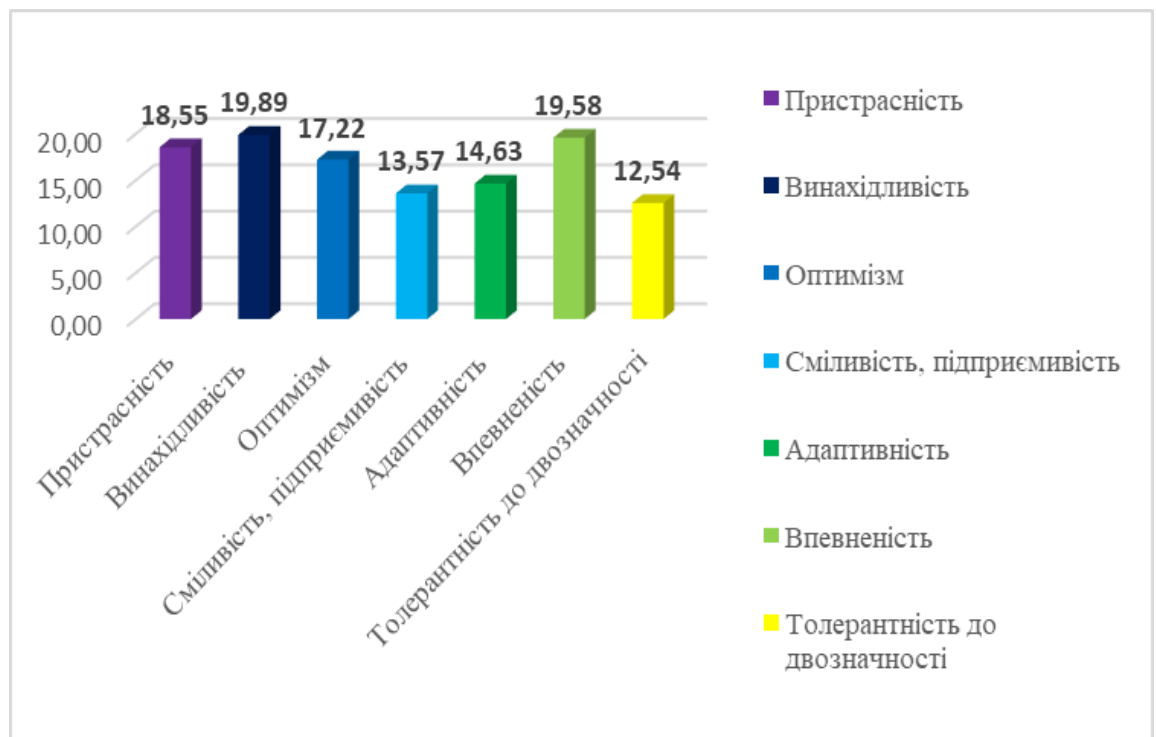

Рис.2.3. Середні значення прояву особистісної готовності до змін

Можна сказати, що для осіб продуктивно та краще буде, коли вони знатимуть, що їх чекає, то від них хочуть інші, щоб вони могли собі розпланувати та передбачити результат.

Що стосується результатів «Короткого п'ятифакторного опитувальника особистості ТІРІ (ТІРІ-UKR) в адаптації М.Клімовської, І.Галецької», то середні значення свідчать про наступне (див. табл. 2.3 та рис. 2.4).

Таблиця 2.3

Описова статистика короткого п'ятифакторного опитувальника особистості ТІРІ (ТІРІ-UKR) в адаптації М.Клімовської, І.Галецької

Показники	Мінімум	Максимум	М	S.D
Екстраверсія	2,00	14,00	8,96	2,47
Дружелюбність	6,00	14,00	10,71	2,02
Добросовісність	5,00	14,00	10,38	2,29
Емоційна стабільність	2,00	14,00	7,46	2,43
Відкритість новому досвіду	5,00	14,00	9,20	2,18

Так, встановлено ті особистісні характеристики, які в більшій мірі характерні респондентам, такі, як:

- Дружелюбність (M=10,71;S.D=2,02), що характеризує наших досліджуваних, як тих, які здатні до співчуття, прихильні до інших, вони готові прийти на допомогу іншим людям та роблять це без жодної вигоди для себе. Тобто ми можемо сказати, що респонденти є контактними, відкритими до інших та зацікавлені в них..
- Добросовісність (M=10,38;S.D=2,29) дає нам можливість сказати, що респонденти мають високий рівень мотивації та наполегливості, вони вміють ставити перед собою цілі та досягати їх, відповідальні, розсудливі та надійні.
- Відкритість новому досвіду (M=9,20 ;S.D=2,18) дає нам можливість стверджувати, що в досліджуваних є інтерес до пізнання нового, вони креативні та з розвиненою уявою, відкриті до нового.

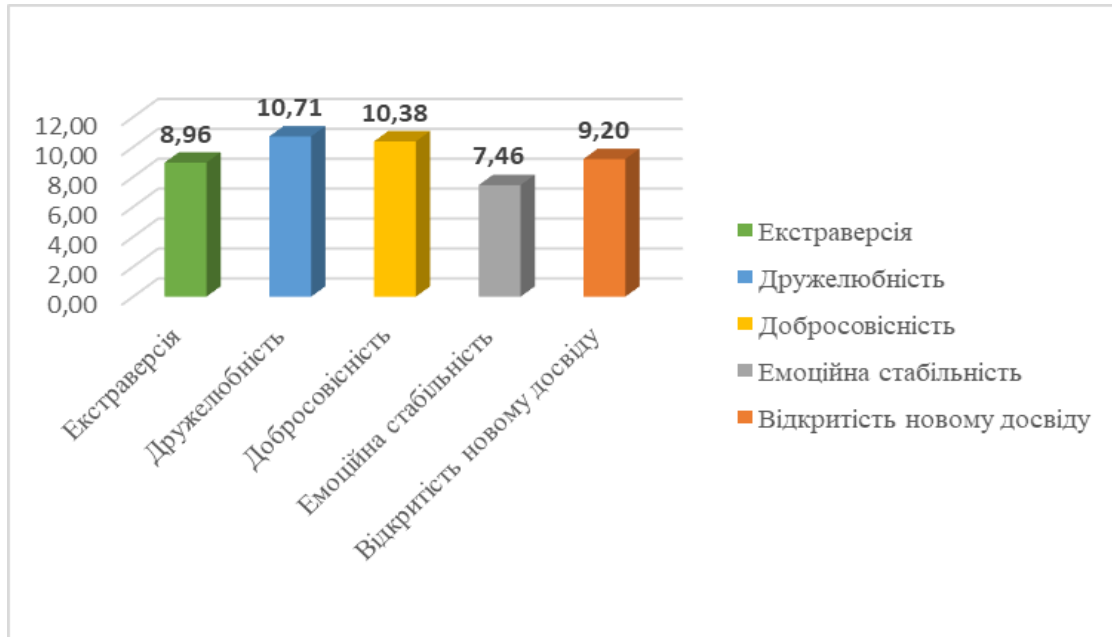

Рис.2.4. Середні значення прояву особистісних якостей особистості

Разом з цим з'ясовано й середні значення прояву переважаючих копінг-стратегій у досліджуваній групі (див. табл. 2.4 та рис. 2.5).

Таблиця 2.4

Описова статистика BASIPh

Показники	Мінімум	Максимум	М	S.D
B1 (віра, цінності)	11,00	36,00	23,83	5,59
A2 (емоції)	7,00	36,00	22,44	6,22
S3 (соціум, стосунки)	6,00	36,00	20,70	6,47
I4 (уява)	8,00	36,00	23,10	5,85
C5 (розум)	10,00	36,00	26,19	6,00
Ph6(тіло, фізична діяльність)	7,00	36,00	22,61	6,02

Відтак, аналіз середніх значень показав, що найбільш виражені є такі копінг - стратегії як:

- В 1 – віра, цінності (M=23,83 ; S.D=5,59) знаходяться на високому рівні, що дає можливість говорити про наявність віри в досліджуваних. Складні ситуації вони долають завдяки їй. Віра в осіб може проявлятися в Бога, в інших людей або навіть в самого себе. Респонденти мають моральні цінності, переконання, прагнуть до самореалізації та самовираження.

- I 4 – уява ($M=23,10$; $S.D=5,85$) також знаходиться на високому рівні, що характеризує осіб творчими, в них добре розвинена інтуїція, люблять мріяти, часто уявляють собі майбутнє. Тобто можна сказати. Що досліджувані використовують свою уяву, як спосіб долати труднощі, переключатись від реальності, яка може їх турбувати. Наприклад, ми можемо це простежити в дорослих людей під час війни, коли батьки почали разом з дітьми дивитись мультфільми аби відволіктись від новин та подій, як почали говорити з дітьми про ті ж самі мультфільми, казки уявляти в них себе.

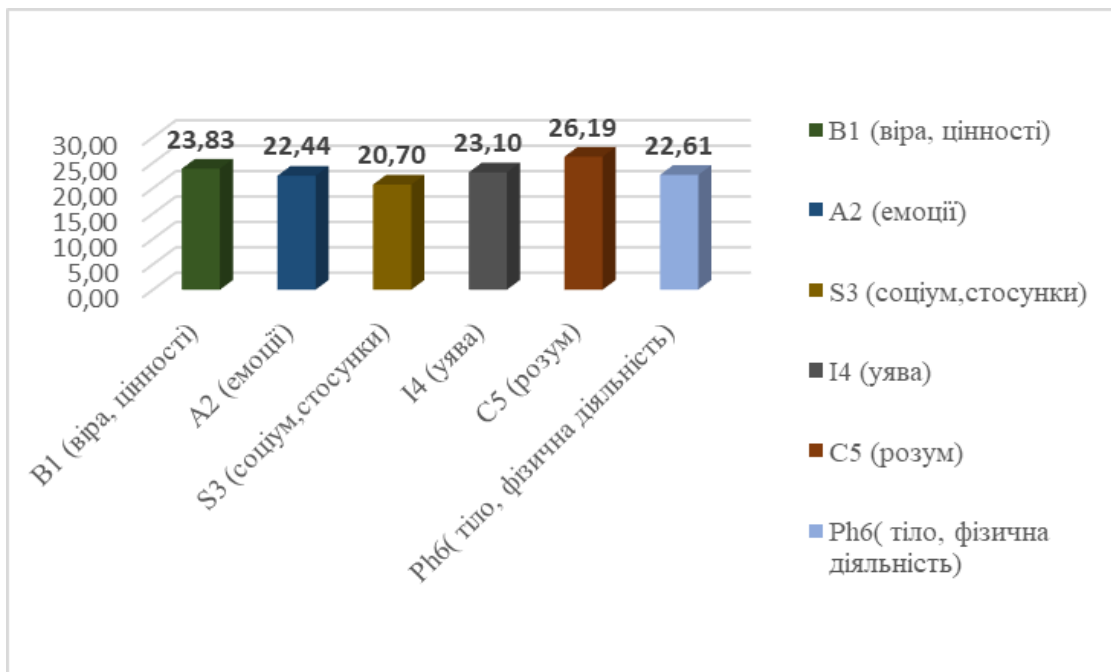

Рис.2.5 Середні значення прояву копінг - стратегій в респондентів

- C 5 – розум ($M=22,61$; $S.D=6,03$), що як і попередні шкали знаходиться на високому рівні і дає нам можливість говорити про те, що респонденти долають кризові ситуації також через вміння логічно та критично мислити, оцінювати ситуації, навчатись, планувати, збирати інформацію про проблему та шукати спосіб, як її вирішити.

Також, в результаті проведення емпіричного дослідження було додатково поставлено два запитання для того, щоб зрозуміти чи змінювали люди місце проживання під час війни і що для них означає бути українцем.

Так, зокрема на запитання 1: « Чи змінювали Ви місце проживання у зв'язку з війною?» (див.рис.2 .б).

Згідно отриманих відповідей, ми бачимо, що 70,1%(54 особи)не змінювали місце проживання за період війни. А 16,9% (13 осіб) під час війни змінювали місце проживання, повернулися назад. Ще 11,7 (осіб) досі перебувають в інших країні і лише 1,3 (1 особа) змінювала місце проживання і дотепер перебуває в іншому місті.

Чи змінювали Ви місце проживання у зв'язку з війною?
77 відповідей

Рис. 2.6 Чи змінювали Ви місце проживання у зв'язку з війною

На запитання 2, де потрібно було продовжити речення: " Для мене бути українцем (-кою) це.....» (див. рис. 2.7). Показали, що 7% (5 осіб) вважає, що це бути сильною та прекрасною, як держава. Далі результати дають нам можливість побачити, що 26% (20 осіб) стверджують, що це гордість, а 4% (3 особи), що це честь. Ще 1% (1 людина), що це можливість бути собою. Також 3% (2 особи) вважає, що те з чим народжуються і це не можливо відняти. Ще 17% (13 осіб), що це відважність і вважають себе патріотами незалежної країни. Серед досліджуваних є 8% (6 осіб), які стверджують, що бути українцем – це любити Україну, а 9% (7 респондентів)- бути вільним. Також знайшлося 19% (15 осіб), які говорять про можливість підтримання традицій, мову та жити в незалежній державі. Серед досліджуваних й знайшлося 4% (3 особи) , які наполягають на тому, що це бути свідомим та 1% (1 особа), що це велика нагорода в житті.

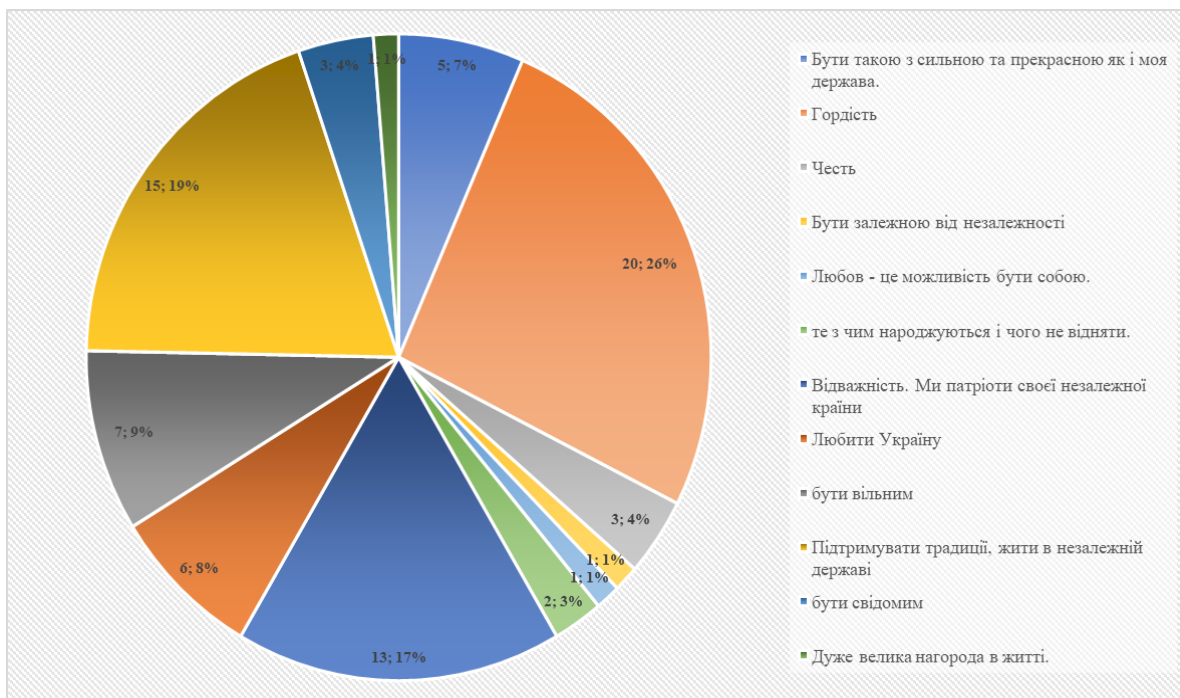

Рис.2.7 для мене бути українцем (-кою) це ....

Отож, можемо підсумувати, що в досліджуваних переважає такий тип, як норма, тобто в них позитивна етнічна ідентичність, а найменш характерним є етнотолерантність.

Найбільш вираженими складовими, які спонукають до діяльності є:

- Пристрасність;
- Винахідливість;
- Оптимізм;
- Впевненість.

Найменш вираженими складовими являється:

- Сміливість, підприємливість;
- Толерантність до двозначності.

Також було виявлено, що в респондентів переважають такі глибинні психологічні риси, як:

- Дружелюбність;
- Добросовісність;
- Відкритість новому досвіду.

Стресові та кризові ситуації досліджувані долають за допомогою:

- Віри та цінностей;
- Уяви;
- Розуму.

Серед досліджуваних переважає відсоток осіб, які під час війн не змінювали місце проживання. І найбільш поширеними доповнення, що для осіб уявляється бути українцем чи українкою є такі відповіді:

- Гордість;
- Відважність, бути патріотами незалежної країни;
- Можливість підтримувати традиції, мову та жити в незалежній державі.

Таким чином, наша перша гіпотеза про те, що для групи досліджуваних характерними є прояви позитивної етнічна ідентичності, пристрасність, винахідливість, оптимізм, впевненість, дружелюбність, добросовісність, відкритість новому досвіду, віра, цінності, уява та розум як копінг-стратегії знайшла своє підтвердження.

2.3. Кореляційний аналіз даних

Кореляція емпіричних даних представлена у ДОДАТКУ В.

Так, результати кореляційного аналізу вказують на прямолінійний взаємозв'язок між етніцизмом та показниками сміливості ($r=0,249$; $p=0,029$), і обернено пропорційну кореляцію із показниками етніцизм та дружелюбність ($r= -0,273$; $p=0,016$) (див. рис.2.8).

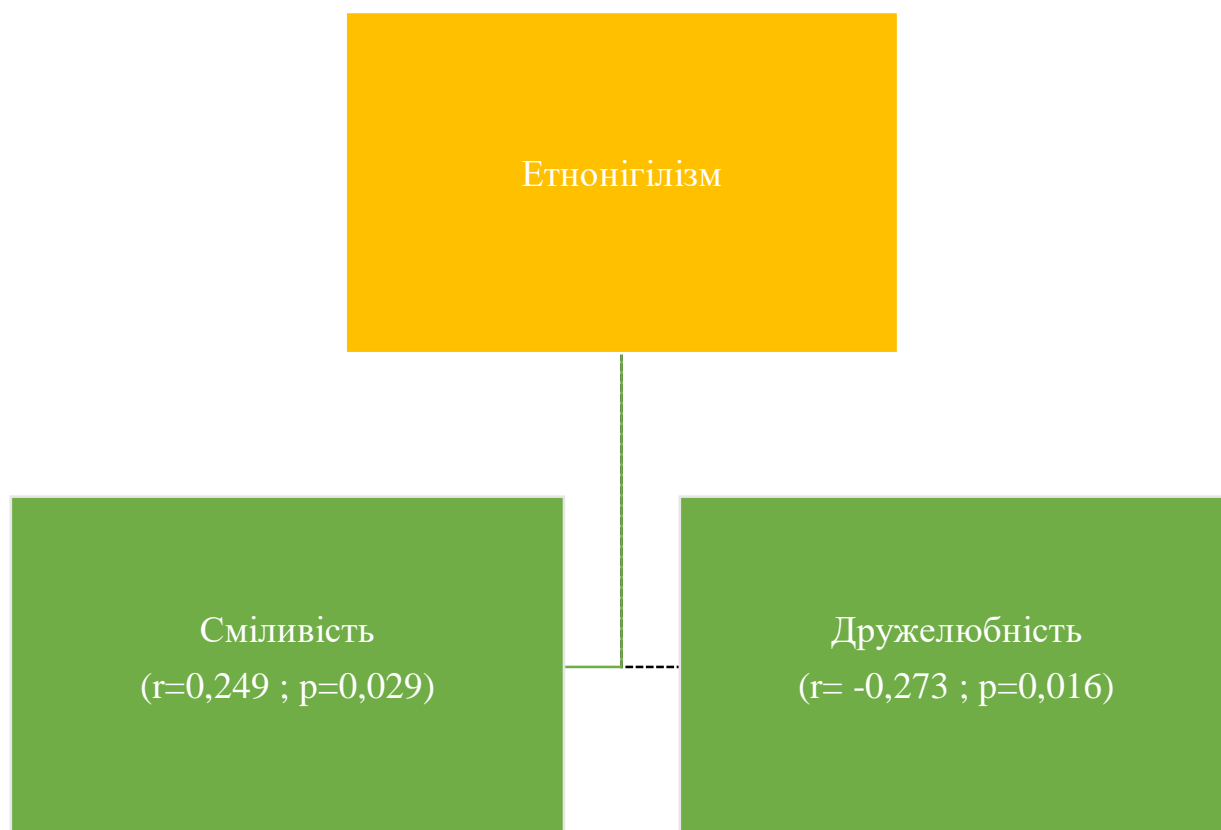

Рис. 2.8. Кореляційна плеяда за шкалою « етнотнігілізм »

Отримані дані можна пояснити тим, що чим більше в людини буде проявлятися такий тип етнічної ідентичності, як етнотнігілізм, тобто коли особа шукає нову групу собі для ідентифікації, а власну національну групу відторгує, то в неї більше проявлятиметься сміливість, тобто її більше притягує до цього, бо це щось нове, невідоме. Але, якщо досліджувані чим більше проявлятимуть етнотнігілізм, то в них чим менше проявлятиметься дружелюбність, тобто вони егоцентричні, а в стосунках та спілкуванні з іншими жорсткими та сухими на емпатійність, лагідність.

Також, виявлено обернено пропорційну кореляцію між нормою або інакше кажучи позитивною етнічною ідентичністю та сміливістю ($r=-0,262$; $p=0,022$) і прямо пропорційну кореляцію між показниками норми та уяви ($r=0,251$; $p=0,028$) (див. рис. 2.9).

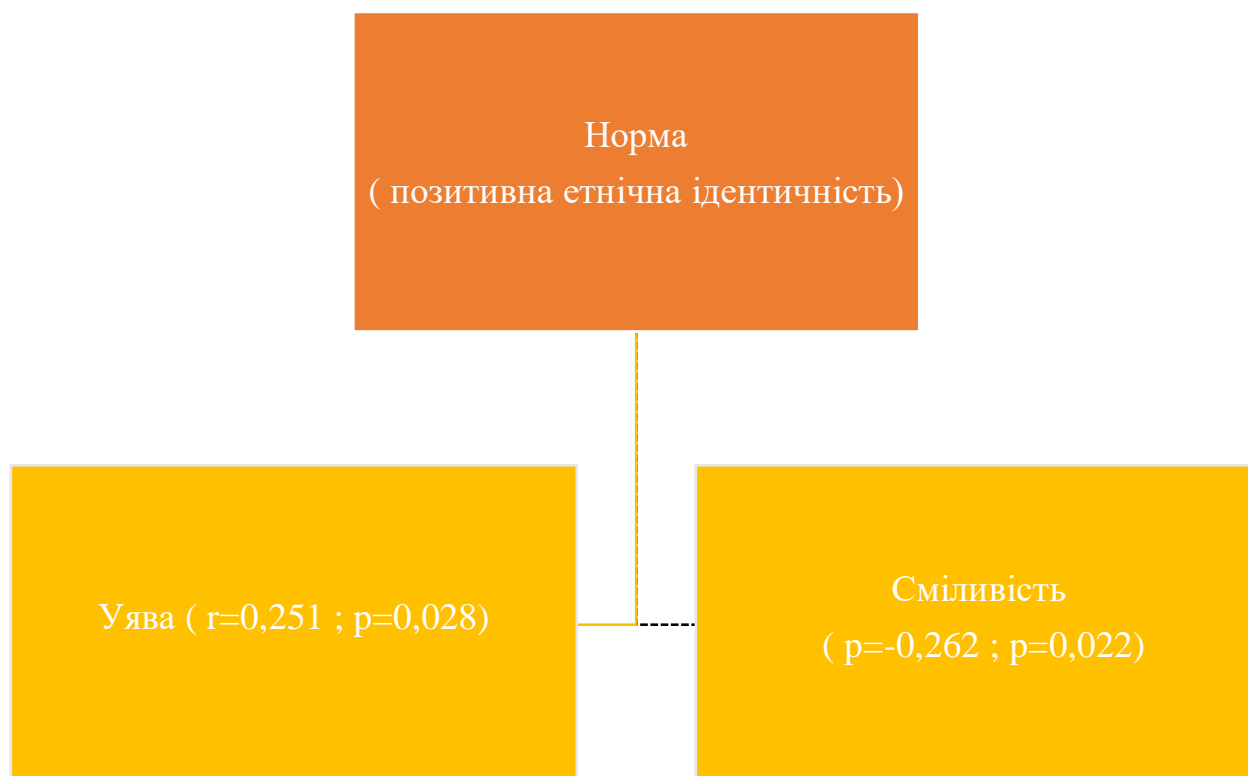

Рис. 2.9. Кореляційна плеяда за шкалою « позитивної етнічної ідентичності»

Так, досліджувані в яких більше проявлявся такий тип ідентичності, як позитивний, тобто чим більше в осіб поєднувалося позитивне ставлення до свого та іншого народу, тим менше вони сміливі, тобто мало виявляють потягу до чогось нового, надають перевагу надійному та перевіреному. Але чим більше в осіб проявляється позитивне ставлення до рідного та іншого народу тим більше вони можуть проявляти свою уяву, тобто можуть мріяти про майбутнє свого народу та як подорожують в іншій країні, а тим ж можуть і переключитись від труднощів.

Виявлено пряmolінійний кореляційний взаємозв'язок між етнофанатизмом та емоційною стабільністю ($r = 0,243$; $p = 0,033$) (див. рис.2.10).

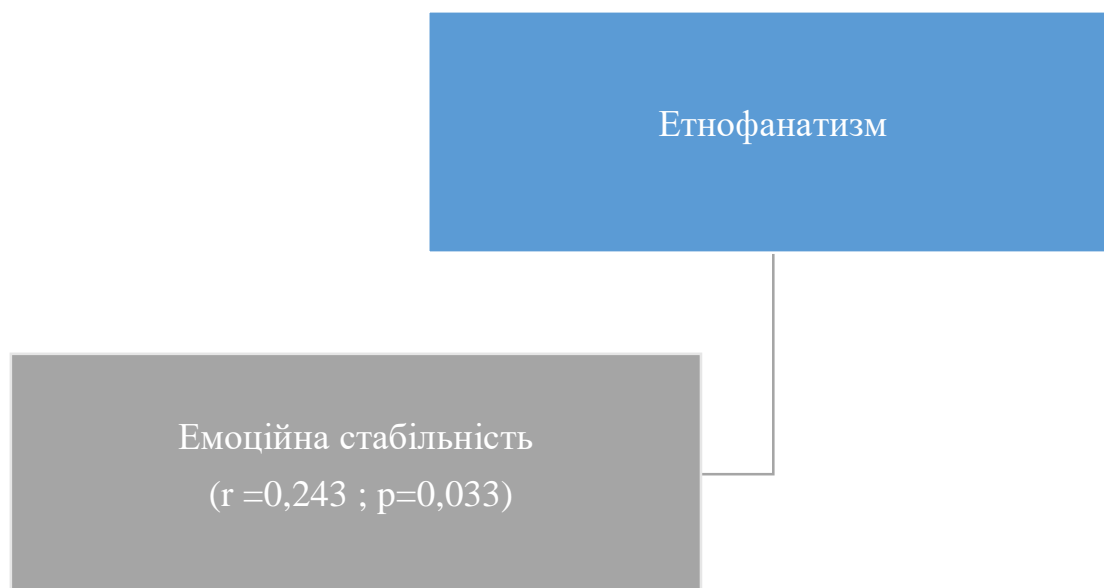

Рис.2.10. Кореляційна плеяда за шкалою « етнофанатизм»

Тобто чим більше в досліджуваних буде проявлятися такий тип етнічної ідентичності, як етнофанатизм, тобто чим більше особи будуть ставити в пріоритет свій народ, а іншим народам відмовляти у користуванні своїми ресурсами та визнання лише свої прав, то вони будуть більш емоційно стабільні, тобто вони не будуть відчувати напруги , страху чи сорому, що дискримінують інші народи.

Таким чином, наша друга гіпотеза підтвердилася.

2.4. Кластерний аналіз даних

За допомогою кластерного аналізу (кластеризації методом k-середніх) ми встановили типи людей від їхнього ставлення до національної ідентичності (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5.Кластерний аналіз ставлення до національної ідентичності

Показники	Тип 1	Тип 2
Етніонігілізм	3,06	4,33
Етнічна індіферентність	10,49	10,05
Норма(позитивна етнічна ідентичність)	17,14	15,14
Етньогоїзм	7,09	6,93
Етноізоляційність	5,94	6,5
Етнофанатизм	8,37	8,67
Пристрасність	20,03	17,33
Винахідливість	20,8	19,14
Оптимізм	17,23	17,21
Сміливість, підприємливість	11,09	15,64
Адаптивність	13,03	15,98
Впевненість	21,74	17,79
Толерантність до двозначності	10,63	14,14
Екстраверсія	9,26	8,71
Дружелюбність	10,83	10,62
Добросовісність	10,89	9,98
Емоційна стабільність	7	7,86
Відкритість новому досвіду	9,2	9,21
В 1 (віра, цінності)	26,77	21,38
А 2 (емоції)	25,74	19,69
С 3 (соціум, стосунки)	23,43	18,43
І 4 (уява)	26,14	20,57
С 5 (розум)	30,11	22,93
Ph 6 (тіло, фізична діяльність)	25,94	19,83

Відтак, до 1 типу входять 35 осіб, яким притаманні такі характеристики, як:

- Етнічна індіферентність;
- Норма(позитивна етнічна ідентичність);
- Етньогоїзм;
- Пристрасність;
- Винахідливість;
- Оптимізм;
- Впевненість;
- Екстраверсія;
- Дружелюбність;

- Добросовісність;
- В 1(віра, цінності);
- А 2 (емоції);
- S 3 (соціум, стосунки);
- І 4 (уява);
- С 5(розум);
- Ph 6(тіло, фізична діяльність).

Ці всі характеристики є домінуючими для 1 типу. Тобто, людину, якій притаманні дані характеристики можна описати так: вона позитивно ставиться до власного та іншого народу, але свій народ ставить в пріоритеті та надає йому набагато більше переваг. Даний тип є енергійними людьми, вони невтомні та мають підвищений життєвий тонус, вони легко можуть вирішити проблеми, бо не бояться звертатись до нових джерел, вони мають велику віру та надію, що те чого вони хочуть станеться і навіть, коли зустрічаються під час цього з проблемою, то не акцентують свою увагу на ній, а на тому, яким способом її можна подолати. Особи цього типу дружні, емпатійні та альтруїстичні, вони завжди готово комусь допомогти, вислухати, дати пораду. Також вони є мають високий рівень мотивації до діяльності, завжди готові діяти та мають перед собою цілі. Їх можна назвати надійними та відповідальними за свої слова та вчинки. Якщо ці люди стикаються з кризовими чи стресовими ситуації, то легко їх долають через свої вірування, цінності, філософію життя, емоції та почуття, оточуючих, гру чи уяву, знання, думки, фізичну діяльність. Тобто для них легко використати та переключитись на те, що я вище перерахувала і тим самим подолати або просто відволіктись від проблем та стресу.

До 2 типу входить 42 особи для яким є характерними такі показники, як:

- Етнонігілізм;
- Етноізоляційність;
- Етнофанатизм;
- Сміливість, підприємливість;
- Адаптивність;

- Толерантність до двозначності;
- Емоційна стабільність;
- Відкритість новому досвіду.

Саме ці характеристики є домінуючими для людей 2 типу. Тобто, людину, якій притаманні дані характеристики можна описати так: вона може відійти від власної етнічної групи та шукати інші групи для ідентифікації, але в них й буває, що особа переконана у перевазі власного народу та прагне до «очищення» національної культури, тобто вона негативно ставиться до міжетнічних шлюбів та не сприймає чужу мову, поведінку та манеру спілкування. Також даний тип вважає за потрібне іншим народам відмовляти у використанні ресурсів та привілеій, ставить права свого народу вище прав інших народів. Тобто в цих людей яскраво виражена міжетнічна дискримінація. При взаємодії з людьми іншої культури досліджувані можуть бути роздратовані лише через присутність іншого народу, вони можуть обмежувати їхні права та можливості, а свої відстоювати. Даний тип людей має велику тягу до чогось нового та невідомого, вони легко можуть змінити свій план та рішення, їм комфортно перебувати в нових для себе ситуаціях. Також вони спокійно ставляться до того, що їх співрозмовник не може дати конкретної відповіді, коли їм пропонують справу, але не розповідають детально про неї, то вони все одно погодяться її виконувати. Вони здатні долати і контролювати стрес, не відчувають страху чи напруги. Досліджувані є креативними, в них гарно розвинута уява, вони зацікавлені та толерантні до чогось нового, прагнуть знайти для себе щось нове.

Так, можемо назвати таких два типи :

- 1 тип – позитивний націоналізм ;
- 2 тип – космополітизм .

2.5. Аналіз методики « Хто Я? »

Також в основу аналізу ми взяли методику «Хто я?», а саме шкалу «соціальне Я». Завдяки результатам ми змогли побачити, які соціальні ролі та місце в групі займають респонденти (див.табл.2.6).

Таблиця 2.6. Соціальне Я

майбутній батько	2
мама	6
майбутня мама	6
донька	26
син	10
дитина	2
дружина	5
майбутня дружина	2
дівчина	11
сестра	18
брат	10
внучка	16
внук	8
жінка	11
тітка	6
кума	2
кузина	1
кохана	9
коханка	2
невістка	4
майбутня бабуся	1
супер-няня	2
подруга	11

друг	13
братова	2
колега	2
волонтер	2
студентка	13
студент	16
родич	2
одногрупник	5
особа	3
особистість	13
оточуюча	3
індивід	10
індивідуальність	3
знайома	9
ніхто	2
іноземка	1
турист	3
бровист	2
будівельник	1
бухгалтер	2
вболівальник	3
ведучий концерту	1
викладач	2
виконавець музики	1
випускник	2
вихованка своєї школи	1
вихователь	1
майбутній бізнесмен	1
майбутній наставник	1

майбутній президент	1
майбутній психолог	2
майбутній юрист	1
сусід	3
сусідка	8
бакалавр	1
бармен	1
баскетболіст	2
безробітня	3
працівниця	12
біженка	1
блогер	1
творець	3
майстер	3
мандрівниця	1
менеджер	1
механік	1
мешканка свого міста	1
мистецтвознавець	1
митець	2
музикантка	1
мусульманин	1
надія батьків	1
напарник	1
наречена	2
наставниця	2
науковець	3
однокімнатниця	1
оповідачка	1

організатор	2
партнер	1
перукар	1
перекладач	2
письменниця	2
підліток	3
підтримка інших	2
платник податків	1
племінник	3
племінниця	11
покупець	1
політично нейтральна людина	1
помічник	4
порадниця	3
посередник	1
похресник	1
похресниця	3
практик	2
програміст	2
продовжувач роду	1
психолог	4
респондент	2
релаксатор	1
рукодільниця	1
рятівник	1
співачка	1
співрозмовник	1
спортсмен	5
спостерігач	2

староста	2
людина	104

Серед відповідей досліджуваних найбільш поширеними можна виділити такі ролі, як:

- Донька (26 осіб);
- Син (10 осіб);
- Сестра (18 осіб);
- Брат (10 осіб);
- Внучка (16 осіб);
- Дівчина (11 осіб);
- Жінка (11 осіб);
- Подруга (11 осіб);
- Друг (13 осіб);
- Студент (16 осіб);
- Студентка (13 осіб);
- Особистість (13 осіб);
- Індивід (10 осіб);
- Працівниця (12 осіб);
- Племянниця (11 осіб);
- Людина (104 особи).

Також за цією шкалою ми виділили окремо відповіді респондентів, які мають тісний зв'язок до нашої теми (див. Рис.2.11.).

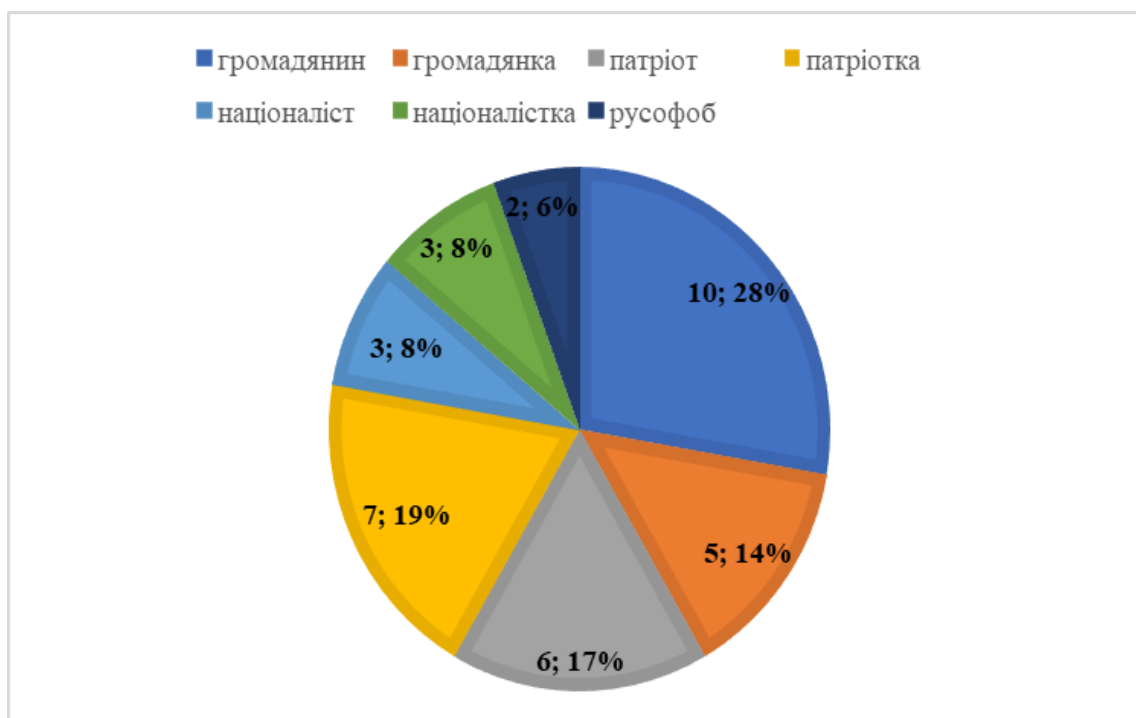

Рис.2.11. Соціальне Я

Отже, наші досліджувані виокремили такі соціальні ролі, які мають відношення до національної ідентичності, як:

- Громадянин 28%(10 осіб);
- Громадянка 14% (5 осіб);
- Патріот 17% (6 осіб);
- Патріотка 19% (7 осіб);
- Націоналістка 8% (3 особи);
- Націоналіст 8% (3 особи);
- Русофоб 6% (2 особи).

Так, наше дослідження дало нам можливість побачити, що під час війни люди почали більше говорити про свою національність та можливість з гордістю ідентифікуватись з цією нацією, що ми бачимо по відповідях на запитання: « Що для мене бути українцем чи українкою?».

Висновок до розділу 2

Отже, в ході дослідження ми використали методики для дослідження національної ідентичності і результати аналізів дають нам можливість

стверджувати, що найбільш вираженим типом національної ідентичності є позитивна етнічна ідентичність, а найменш вираженими є етніцизм.

Досліджуваним притаманні такі особистісні якості як: дружелюбність, добросовісність, відкритість новому досвіду, пристрасність, винахідливість, оптимізм, впевненість. Коли особи стикаються з стресом, то долають його завдяки вірі та цінностям, уяві та розумі.

Встановлено взаємозв'язки між типами етнічної ідентичності та особистісними якостями.

Також було виявлено два типи людей в залежності від їх етнічної ідентичності.

Ще нами були виокремлені переважаючі ролі, які окреслюють національну ідентичність респондентів такі, як :

- Громадянин ;
- Громадянка;
- Патріот ;
- Патріотка ;
- Націоналістка;
- Націоналіст ;
- Русофоб.

Тому гіпотези, які стояли перед нами можна повністю знайти своє підтвердження.

ВИСНОВКИ

Національна ідентичність визначається як прихильність до власної національної групи в яку входить індивід. Вона поєднує в собі минуле, теперішнє і майбутнє нації. Люди звертають увагу та цікавляться історією своєї країни та ідентифікують себе з пращурами, що дає їм можливість гордитись тим, що пройшов їх народ та вистояв. Говорячи про національну ідентичність, то можна сказати, що вона більш яскраво проявилася під час повномасштабного вторгнення. Якщо до цього люди ідентифікували себе з своєю нацією, але можливо не всі про це говорили чи замислювалися, то після 24 лютого 2022 року фраза: « Я українка чи українець » стала можливістю голосно про це заявляти і пишатись цим.

Здатність свідомо виділяти та ідентифікувати свою приналежність до нації починається в підлітковому віці. Також сім'я може впливати на міркування щодо ідентичності, наприклад, батьки можуть виражати щодо інших націй расизм, а дитина це засвоює і в подальшому таке сприйнята та ставлення до інших народів вважатиметься нормальним.

Національна ідентичність виникла в психології з теорії соціальної ідентичності, яка стверджує, що приналежність до соціальних груп (наприклад, релігійних груп або професійних груп) є важливою основою для формування особистості. Членство групи (групах), і навіть цінність і емоційна значимість цього членства є важливою частиною становлення людини. Одна з перших заяв про соціальну ідентичність була зроблена Куртом Левіном, який підкреслив, що людям необхідне тверде почуття групової ідентифікації, щоб підтримувати почуття добробуту. У зв'язку з цим колективна ідентичність є всеосяжною основою для різних типів розвитку ідентичності, підкреслюючи багатовимірність членства в групах. Частина колективної ідентичності включає психологічне позиціонування себе групи, членам якої властиві деякі спільні риси. Таке позиціонування вимагає від людей прямого контакту з усіма членами групи.

Розвиток національної ідентичності включає формування ідентичності у процесі самокатегоризації індивіда у національній групі та психологічної прихильності до неї. Ця ідентичність характеризується як частина Я-концепції та ідентифікації людини як особистість.

Народи, у яких яскраво виражена національна ідентичність зазвичай мають краще налагоджену урядову систему, соціальну спільноту.

Для емпіричного дослідження нами було використано такі методики як: « Типи етнічної ідентичності» (Солдатова Г.У., Рижова С.В.), «Хто я ?» (М. Куна і Т. Макпартленда), «Особистісна готовність до змін» (автори: Роднік, Хезер, Голд та Хал; адаптація: Бажанова Н.А., Бардієр Г.Л.), « Короткий п'ятифакторний опитувальник особистості TIPI (TIPI-UKR) в адаптації (М. Кліманської, І.Галецької), BASICPh. В процесі дослідження було проведено аналіз отриманих даних, , кореляційний аналіз (лінійна кореляція Пірсона) та кластерний аналіз.

При аналізі отриманих даних було встановлено, що для досліджуваних в найбільшій мірі характерні такі показники як: норма (позитивна етнічна ідентичність), пристрасність , винахідливість, оптимізм, впевненість, дружелюбність, добросовісність, відкритість новому досвіду, віра, цінності, уява та розум . Разом з цим, в найменшій мірі для респондентів характерний етнотолерантність, сміливість, підприємливість та толерантність до двозначності. Таким чином наша гіпотеза про те, що для групи досліджуваних характерними є прояви національної ідентичності такі, як: норма або інакше кажучи позитивна етнічна ідентичність, пристрасність, винахідливість, оптимізм, впевненість, дружелюбність, добросовісність, відкритість новому досвіду, віра, цінності , уява та розум, знайшла своє підтвердження.

За допомогою кореляційного аналізу було встановлено, що чим більше в людини проявлятиметься такий тип етнічної ідентичності, як етнотолерантність тим менше в неї проявлятиметься дружелюбність ($r = -0,273$; $p = 0,016$), але при цьому все більше проявлятиме сміливість ($r = 0,249$; $p = 0,029$). Водночас чим більше досліджувані будуть проявляти такий тип ідентичності як норма або інакше

кажучи позитивна етнічна ідентичність, тим більше вони зможуть проявляти свою уяву ($r=0,251$; $p=0,028$), але тим менше проявлятиметься їх сміливість ($r=-0,262$; $p=0,022$). Також чим більше особи проявлятимуть етнофанатизм тим більше вони ставатимуть емоційно стабільними ($r =0,243$; $p=0,033$).

Таким чином гіпотеза, що існує взаємозв'язок між типами етнічної ідентичності (етнонігілізмом, нормою (позитивною етнічною ідентичністю), етнофанатизмом) та особистісними якостями особистості повністю підтвердилася.

За результатами кластерного аналізу нами було виявлено два типи людей.

Перший тип це ті, яким притаманий позитивний націоналізм, якому пригадані такі характеристики , як : етнічна індіферентність, норма(позитивна етнічна ідентичність), етноегоїзм, пристрасність, винахідливість, оптимізм, впевненість, екстраверсія ,дружелюбність, добросовісність. Даний тип, коли стикається з стресом чи важкими ситуаціями в житті, то може це подолати спираючись на віру, цінності, емоції , соціум та стосунки з ними, а також за допомогою своєї уяви, розуму, тіла та фізичної діяльності загалом.

Другий тип, який ми назвали – космополітизм. Для якого характерними є такі характеристики, як : етнонігілізм, етноізоляційність, етнофанатизм, сміливість, підприємливість, адаптивність, толерантність до двозначності, відкритість новому досвіду та емоційна стабільність.

Отож, національна ідентичність є невід'ємною частиною народу, яка дозволяє йому вільно існувати.

Список використаних джерел

1. Адлер Е., Барнетт М. Спільноти безпеки. Кембридж: Cambridge University Press, 1998
2. Берг Л., Х'єрм М. Національна ідентичність і політична довіра. *Perspect Eur Polit Soc*, 2010. 11(4). С. 390-407.
3. Білліг М. Банальний націоналізм. Лондон: Sage Publications, 1995.
4. Бланк Т. Детермінанти національної ідентичності у східній і західній Німеччині: емпіричне порівняння теорій про значення авторитаризму, аномії та загальної самооцінки. *Polit Psychol* 2003; 24(2): 259-88.
5. Гавриловська К.П. Модель BASIC Ph у роботі психолога. Розвиток обдарованої особистості в освітньому просторі: ціннісний вимір: тези доповідей X наук.-практ. семінару., 23 квіт. 2020 р. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. 92 с. С. 14-15.
6. Ганн Г., Вілсон А.. Визнання скелетів у нашій шафі: вплив групового ствердження на колективну провину, колективний сором і ставлення до компенсації. *Бюлетень особистості та соціальної психології* 37 (11): 1474–87.
7. Гловер Дж. І. Філософія і психологія особистісної ідентичності. 1989. Лондон: PenguinГорветт 3. Нематер. концепція, яка дає державам силу. *BBC Future*. URL: <https://www.bbc.com/future/article/20220316-how-countries-get-their-national-identities>
8. Кельман ХК. Націоналізм, патріотизм і національна ідентичність: соціально-психологічні виміри. *Патріотизм у житті людини і нації* 1997; 165-89.
9. Кліманська М., Галецька І. Українська адаптація короткого п'ятифакторного опитувальника особистості ТІРІ (ТІРІ-UKR). *Психологічний часопис : науковий журнал*. 2021. No 3. Вип. 7. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України,. С. 57–74.

10. Левченко М. Розділені чи об'єднані? Вплив війни на українську національну ідентичність. Berghof foundation. 20.12.2022. URL: <https://berghof-foundation.org/news/divided-or-united-impact-of-war-on-ukrainian-national-identity>
11. Лозова О.М. Психосемантична структура етнічної свідомості: автореф. дис. ... доктора психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія. Історія психології» / О.М. Лозова. К., 2008. 36 с
12. Методи аналізу особливостей ідентичності URL: https://stud.com.ua/75548/menedzhment/metodi_analizu_osoblivostey_identicnosti
13. Методика «Особистісна готовність до змін» («Personal change-readiness survey» (PCRS)). URL: https://stud.com.ua/155512/psihologiya/metodika_osobistisna_gotovnist_zmin_personal_change_readiness_survey_pcrs
14. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: навч. посіб. / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2005. – 448 с. – (Альма-матер)
15. Пірен М.І. Основи етнопсихології. К., 1998. 436 с.
16. Редер П.Г. 2012. Звідки беруться національні держави: інституційні зміни в епоху націоналізму. Принстон, Нью-Джерсі: Princeton University Press.
17. Ренан Е. Нація і оповідання. (НК Bhaba, Ed., & M. Thom, Trans.). 1990. Нью-Йорк: Routledge. Електронний ресурс URL: https://english.hku.hk/staff/kjohnson/PDF/engl55_kj_renan_nation.pdf
18. Ставицький Г.А. Психологічні та соціальні чинники розвитку етнічної самосвідомості в юнацькому віці: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Г.А. Ставицький. – К., 2016. 21 с
19. Стіл К. Психологія самоствердження: підтримання цілісності себе». / ред. У. Досягнення в експериментальній соціальній психології за редакцією Берковіца Л. Нью-Йорк: Academic Press., 1988. 302 с.

- 20.Тан К. Справедливість без кордонів: космополітизм, націоналізм і патріотизм. Сучасна політична теорія. 2004.
21. Теоретичні засади виховання національної самосвідомості: програма спецкурсу і навч. посібник / [Р.О. Захарченко, В.П. Москалець, Ю.Д. Руденко та ін.]; за ред. Д.О. Тхоржевського. К., 1998. –150 с
22. Шевченко О.В. Національна ідентифікація у становленні Яобразу особистості: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / Олена Василівна Шевченко. – К., 2005. – 213 с
- 23.Штерн П.К. Чому люди жертвують заради своїх націй? Міжнародне суспільство політичної психології стабільне. 2016 рік; 16(2): 217-35. URL: <http://www.jstor.org/stable/3791830>
- 24.Anthias, F. (2011). Intersections and translocations: new paradigms for thinking about cultural diversity and social identities. *Eur. Educ. Res. J.* 10, 204–217. doi: 10.2304/eerj.2011.10.2.204
- 25.Berry, J. W., and Hou, F. (2016). Immigrant acculturation and wellbeing in Canada. *Can. Psychol.* 57, 254–264. doi: 10.1037/cap0000064
- 26.Bloom, W, (1990), *Personal Identity, National Identity, and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press
- 27.Cameron, J. E. (2004). A three-factor model of social identity. *Self Identity* 3, 239–262. doi: 10.1080/13576500444000047
- 28.Šehajić-Clancy S., Effron D., Halperin E., Liberman V., Ross L.. 2011. «Підтвердження, визнання внутрішньогрупової відповідальності, групової провини та підтримка репаративних заходів». *Журнал особистості та соціальної психології* 101 (2): 256.
- 29.Charoensukmongkol P. Cultural intelligence and relationship quality in the cabin crew team: The perception of members belonging to cultural minority groups. *J Hum Resour Hosp Tour* 2021; 20(2): 147-73.

30. Godfrey M, Kim J, Eluère M, Eys M. Diversity in cultural diversity research: A scoping review. *Int Rev Sport Exerc Psychol* 2020; 13(1): 128-46.
31. Hagerty, B. M. K., Lynch-Sauer, J., Patusky, K. L., Bouwsema, M., and Collier, P. (1992). Sense of belonging: a vital mental health concept. *Arch. Psychiatr. Nurs.* 6, 172–177. doi: 10.1016/0883-9417(92)90028-H
32. Hogg MA. Social identity theory. *Understanding peace and conflict through social identity theory* 2016; 3-17.
33. Marsia J.E. Ego identity status in college women / J.E. Marsia, M.L. Friedman // *J. Person.* – 1970. – Vol. 38, № 2. – P. 249–268.
34. Nenad Miscevic. Is national identity essential for the identity of persons? P. 217-237. URL: <https://books.openedition.org/ceup/474>
35. Phinney J.S. A three-stage model of ethnic identity development in adolescence. *Ethnic Identity: Formation a Transmission among Hispanies a other minorities.* Albany, 1993. P. 61–79
36. Phinney, J. S., and Ong, A. D. (2007). Conceptualization and measurement of ethnic identity: current status and future direction. *J. Couns. Psychol.* 54, 271–281. doi: 10.1037/0022-0167.54.3.271
37. Tajfel H, Turner JC. The social identity theory of intergroup behavior. *Polical Psychology* 2004; 276-93.
38. Thaler, P. (1997). How to measure identity: Austrian national consciousness in the mirror of public opinion. *Nationalism and Ethnic Politics*, 3, 69-93.
39. Waterman A.S. Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review / A.S. Waterman // *Developmental Psychology.* – 1982. – V. 18, № 3. – P. 341–358.
40. Wertsch, J. V. (2002). *Voices of collective remembering.* Cambridge, UK: Cambridge University Press

41. Williams, C. H. (1994). *Called unto liberty: On language and nationalism*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
42. Jakobson A, . Rubinstein A. *Israel and the family of nations: The Jewish nation-state and civil rights*. London: Routledge., 2008.
43. Zelinsky W. *Nation into state: The shifting symbolic foundations of American nationalism*. Chapel Hill: University of North Carolina Press. 1988.
44. Zerubavel, Y. (1995). *Recovered roots: Collective memory and the making of Israeli national tradition*. Chicago: University of Chicago Press.